

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Diplomová práce

2014

Jana Charvátová

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Historický ústav

První československý prapor v Cognacu v pramenech osobní povahy
Diplomová práce

Autor: Jana Charvátová
Studijní program: N 7105 Historické vědy
Studijní obor: Historie
Vedoucí práce: Mgr. Jiří Hutečka, Ph.D.

Hradec Králové, 2014

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Zadání diplomové práce

Autor: **Bc. Jana Charvátová**

Studijní program: N7105 Historické vědy

Studijní obor: Historie

Název závěrečné práce: **První československý prapor v Cognacu v pramenech osobní povahy**

Název závěrečné práce AJ: The First Czechoslovak Battalion in Cognac in Source of Personal Disposition

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

DP bude zaměřena na cestu praporu z Ruska do francouzského města Cognac.
Literatura a archivní fondy: deník praporu psaný Miroslavem Niedule, deník Otakara Husáka Karel Pichlík: Českoslovenští legionáři Matěj Němec: Návraty ke svobodě Jan Galandaues: 2.7.1917 bitva u Zborova

Garantující pracoviště: Historický ústav, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Hutečka, Ph.D.

Konzultant:

Oponent: doc. PhDr. Dana Musilová, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 28. 12. 2012

Datum odevzdání závěrečné práce:

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce Mgr. Jiřího Hutečky, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne ...

Podpis autora

Anotace:

CHARVÁTOVÁ, JANA. První československý prapor v Cognacu v pramenech osobní povahy. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, diplomová práce.

Diplomová práce se snaží přiblížit vznik a cestu československých dobrovolníků na západní frontu. Práce postupně ukazuje průběh cesty z Ruska do Velké Británie a odtud do Francie. Podrobně se zabývá životem vojáků po příchodu do francouzského města Cognac. Pozornost je věnována i veliteli celého transportu Otakaru Husákovi.

klíčová slova: dobrovolníci, Otakar Husák, Cognac, Československá národní rada

Anotation:

The first Czechoslovakian battalion in Cognac in sources of personal source. Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, dissertation. The dissertation attempts to approximate the formation and journey of Czechoslovakian volunteers to the Western Front. The thesis illustrates the course of the journey from Russia to Great Britain and then to France. It deals with the life of soldiers after arriving in the French town of Cognac in detail. Attention is also paid to Otakar Husák, the commander of the entire transport.

Key Words: Volunteers, Otakar Husák, Cognac, Czechoslovakian National Board.

Poděkování:

Ráda bych zde poděkovala rodině a přátelům, kteří mě v době studia podporovali a pomáhali mi. Mé poděkování patří také vedoucímu práce panu Mgr. Jiřímu Hutečkovi PhD., za jeho rady, připomínky a doporučení.

OBSAH

Seznam zkratk	8
Úvod	9
1. Na počátku	17
1.1. Rusko	17
1.2. Francie	18
2. Otakar Husák	20
3. Rusko: Československý voják na cestě	28
4. Cesta po moři	30
5. Vojenský tábor Flowerdown	37
6. Cesta z Flowerdown do Francie	43
7. Cognac	45
7.1. Začátky ve Francii	47
7.2. Dobrovolníci	51
7.3. Soudy	55
7.4. Volný čas a kultura	57
7.5. Vánoce	62
7.6. Vydání dekretu	63
7.7. Rozdělení na 21 a 22. střelecký pluk	66
7.8. Průběh výcviku v kurzu a na frontě	67
7.9. Předání praporu a přísaha	69
8. Československý dobrovolník	73
Závěr	77
Seznam pramenů a literatury	80
Přílohy	86
Obrázky	93

SEZNAM ZKRATEK

- ANM Archiv Národního muzea
apod. a podobně
atd. a tak dále
c. k. císařské a královské
čs. československé
Dr. doktor
f. fond
fr. franky
inv. č. inventární číslo
kart. karton
kn. kniha
KSČ Komunistická strana Československa
nestr. nestránkováno
s. strana
SSSR Svaz sovětských socialistických republik
Sv. svatý
tzv. tak zvané
VHA Vojenský historický archiv

ÚVOD

Diplomová práce *První československý prapor v Cognacu v pramenech osobní povahy* si klade za svůj cíl seznámit čtenáře prostřednictvím uceleného odborného textu s problematikou přesunu československých vojáků z Ruska a jejich nasazení v boji na francouzské frontě. Zabývat by se měla rovněž diplomatickým úsilím, jež celou akci doprovázelo a samotnou realizací vlastního přesunu se všemi jeho specifiky. Další otázky by měly směřovat k aktérům této anabáze- k československým legionářům. Pozornost bude věnována nejen válečné každodennosti, problematice stravování, osobní hygieně, způsobům trávení volného času, ale též určitým specifickým formujícími se 21. československého střeleckého pluku. Důraz bude kladen na morální hodnoty vojáků, dodržování stanovených řádů, fyzickou i odbornou přípravu mužstva, ale stranou nezůstanou ani kázeňské přestupky. V neposlední řadě se práce orientuje na sociální vazby mezi legionáři a civilním obyvatelstvem, vztahy Čechoslováků k národům ostatních armád, či mezi sebou navzájem.

Jednotlivé kapitoly jsou řazeny chronologicky dle odvíjejících se událostí. Práce začíná v době vytvoření tohoto vojenského útvaru a pokračuje představením komplikované anabáze vojáků přes moře do Velké Británie a života ve zdejším vojenském táboře. Pokračuje transportem z britského tábora Flowerdown do francouzského města Cognac, které se stalo hlavní základnou budoucího československého vojska. Celý text je doveden až do okamžiku, kdy byl v červnu 1918 slavnostně předán prapor 21. československému střeleckému pluku před jeho odchodem na frontu.

Obsah diplomové práce je koncipován celkem do osmi celků. První oddíl s názvem *Na počátku* přibližuje období, kterému se práce věnuje. Nejprve v krátkosti naznačují poměry a reakci Čechoslováků, kteří žili v Rusku na začátku první světové války. Zaměřuje se především na vznik tzv. České družiny, která byla počátkem československých vojenských jednotek v Rusku. Stranou nezůstávají ani okolnosti vzniku roty Nazdar ve Francii. Relevantní informace ke vzniku a existenci legií v Rusku obsahoval například sborník

příspěvků z kolokvia s názvem *Československé legie v Rusku*¹, jež se konalo 9. května 2001 v Praze, či třetí díl práce Victora Miroslava Fice *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa*². Zajímavou publikací zabývající se československými jednotkami v Rusku od jejich vzniku je kniha Borise Tatarova *Novodobí Husité*³.

Druhá kapitola se věnuje životu velitele transportu do Francie, Otakaru Husákovi. Nezajímá se pouze o období jeho služby v armádě, ale i o jeho život a působení v poválečném Československu, kdy zastával několik významných politických funkcí. Přibližuje zde také jeho zkušenosti z doby druhé světové války a perzekuci, se kterou se potýkal po roce 1948. Cílem kapitoly je osvětlit pohled Otakara Husáka na válku a československé dobrovolníky. Zde pracuji zejména s osobním deníkem Otakara Husáka, který je uložen v archivu Národního muzea. Celý deník sepsal Husák zpětně na základě svých poznámek a vzpomínek. Psát jej začal až v roce 1923. Převážnou část své práce věnuje především působení legií v Rusku a ve Francii. Pro tuto diplomovou práci byla důležitá zejména část, která se týkala vzniku myšlenky přesunu československých dobrovolníků z Ruska na francouzské fronty, a dále jejich cesty a působení ve Francii. Zajímavé informace mi deník poskytl také o poválečné činnosti Otakara Husáka. Protože je deník psán zpětně, nejde tedy o paměti, které by byly psány autenticky. S deníkem jsem proto musela pracovat jako s materiálem, který s největší pravděpodobností prošel jistou mírou autocenzury a následnou úpravou, což je na některých částech jasně patrné. Samostatná publikace o Otakaru Husákovi nevyšla. Obsáhleji se mu věnuje Radan Lášek ve své práci s názvem *Československá generalita*⁴ z roku 2013. V této publikaci představuje autor devět československých generálů, např. Rudolfa Gajdu, Bohumila Rytíře nebo Jana Syrového. Radan Lášek zde reprodukuje informace získané z deníku Otakara Husáka.

¹ *Československé legie v Rusku, sborník příspěvků z kolokvia 9. 5. 2001 v Praze, Praha 2003.*

² FIC, Victor Miroslav, *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914 - 1918*, 3. díl, Brno 2008.

³ TATAROV, Boris, *Novodobí husité, československé vojenské jednotky v Rusku (srpen 1914 - duben 1918)*, 2010.

⁴ LÁŠEK, Radan, *Československá generalita*, Praha 2013.

Následující kapitoly se již věnují samotné cestě transportu do města Cognac a v krátkosti také nasazení československých jednotek na západní frontě. V prvním oddílu s názvem *Rusko: československý voják na cestě* se zabývám jednáním Československé národní rady o možnosti transportu dobrovolníků na západní frontu a samotnou organizací a podmínkami, které museli dobrovolníci splňovat, pokud se této misi chtěli zúčastnit. V druhé části, *Cesta po moři*, se věnuji cestě přes moře do Anglie, jejímu průběhu a nebezpečím, kterým byli dobrovolníci vystaveni. Na základě informací o plavbě z deníků se rovněž pokouším rekonstruovat její trasu. Snažila jsem se přiblížit i vzájemný vztah mužstva a civilních cestujících, kteří cestovali na lodi spolu s vojáky.

Další kapitola s názvem *Vojenský tábor Flowerdown*, se věnuje pobytu vojáků ve vojenském táboře u Winchesteru v první polovině listopadu roku 1917. Jejím cílem je přiblížit čtenáři, jaký dojem se snažili českoslovenští legionáři na místní obyvatele udělat. Kapitola obsahuje také informace o volném čase vojáků a jejich každodenním životě v táboře. Přibližuje i kontroly, které v československém táboře často konali angličtí důstojníci. Čtvrtá část práce, *Cesta z Flowerdown do Francie*, se zaměřuje především na problematiku transportu z tábora do nového působiště legionářů – francouzského města Cognacu.

Stěžejní částí celé práce představuje sedmá kapitola s názvem *Cognac*, jež se věnuje pobytu československých vojáků ve zdejším táboře. Pro lepší přehlednost je kapitola rozdělena na několik tematických podkapitol. Jednotlivé části přibližují čtenáři začátky působení československých dobrovolníků ve městě Cognac, jejich problémy se zásobováním a penězi. Součástí je i výklad o nových uniformách navržených speciálně pro československé dobrovolníky. Opomenut není ani pohled místních obyvatel na československé vojáky a postupný vývoj jejich vzájemných vztahů. Pozornost je věnována rovněž příchodu a začlenění nově příchozích dobrovolníků, především ze Spojených států amerických. Podkapitola s názvem *Soudy* představuje na konkrétním případě pohled dobrovolníků na dezerci a její potrestání. Práce se věnuje také tomu, jak trávili vojáci svůj volný čas, kterým sportovním, kulturním

a v neposlední řadě také vzdělávacím aktivitám se věnovali. Zmíněny jsou různé společenské akce, jež vojáci připravovali pro místní obyvatele. Samostatná podkapitola se zabývá vydáním dekretu, který potvrdil samostatnou existenci československého vojska na území Francie, a jeho důsledky. Celý blok týkající se pobytu a působení československých dobrovolníků ve Francii zakončují části popisující předání praporu a odchodu vojáků na frontu.

Závěrečná osmá kapitola se věnuje obrazu ideálního československého vojáka podle dobových představ. Je v ní zohledněno jeho vystupování, vzhled a věrnost věci, za kterou bojoval.

Práce čerpá z fondu „*Československý prapor v Cognacu*“, který je uložen v depozitáři Vojenského historického archivu v pražské Invalidovně. Celý fond má pouze jeden karton, ale i přes to obsahuje řadu cenných oficiálních úředních dokumentů, osobní poznámky mužů pracujících ve vojenské kanceláři, seznamy vojáků, zásob potravin, a dokonce také soupis knih v knihovně, která vznikla v Cognacu.

Pro heuristickou základnu práce je klíčovým prvkem deník, jehož autorem byl Miloslav Niederle, kronikář transportu. Jeho práce je prezentována jako oficiální zápis cesty mužstva. Tento deník mapuje přesun československých vojáků z Ruska do Francie. V archivu je uložen ve dvou exemplářích. První je psán pouze v obyčejném sešitě. Druhý byl graficky upravený, krasopisně napsaný, aby bylo možné jej veřejně prezentovat. Obsahově jsou oba deníky zcela totožné. Jedná se tedy o doslovný přepis. Deník byl psán průběžně a teprve později přepsán. Z textu není jasné, kdy přesně deník končí. Pravděpodobně se jedná o přelom ledna a února roku 1918. Při porovnání s deníkem Otakara Husáka jsem zjistila, že se v některých částech vzpomínek rozcházejí. Jednalo se zejména o nepřesnosti v datování událostí, jako byly návštěvy vojenských velitelů. Obsahově i názorově jsou deníky v podstatě totožné.

Další nesmírně důležitou zachovalou písemností je kniha rozkazů, uložená taktéž ve fondu „*Československý prapor v Cognacu*“. První zápis je datován k 1. listopadu roku 1917 z vojenského tábora Flowerdown, kdy začala fungovat vojenská kancelář transportu. Jsou zde zaznamenány všechny denní rozkazy.

Poslední je z 19. ledna 1918. Z uložení a stavu knihy rozkazů není jasné, zda ještě pokračovala, nebo se jedná o úplně poslední zápis. Do této knihy se každý den zapisovaly služby, vše, o čem mělo být mužstvo informováno, a instrukce k nejrůznějším běžným denním činnostem.

Při snaze o zjištění bližších údajů o zmiňovaných vojenských osobách jako zdroj využívám mimo jiné fond s názvem „*Kvalifikační listiny vojenských osob*“⁵ a „*Kmenové listy vojenských osob*“⁶.

Pro lepší přiblížení tehdejší situace pracuji i s fondy dalších účastníků války, například Zdeňka Fierlingra či Přemysla Šámala. Nahlédla jsem také do fondu s názvem „Klub starodružiníků“, který obsahuje několik zápisů ze setkání členů a části různých článků, nejčastěji sestavených ze vzpomínek pamětníků.

Zajímavý, i když poněkud komplikovaný zdroj archivních pramenů je Archiv Ministerstva zahraničních věcí, především fond „*Pařížský archiv 1918-1921*“, jenž je organizován celkem do sto třinácti knih/kartonů. Součástí fondu je kniha s číslem 79. „*čsl. vojska ve Francii*“. Podle původního inventáře se zde měly nacházet materiály týkající se francouzského velení, složení přísahy, dokumenty k 21. a 22. čs. střeleckému pluku, seznamy dobrovolníků z Ameriky, popisy a obrazová dokumentace výstroje a výzbroje vojáků, knihy financí atd. Bohužel se v průběhu let většina dokumentů z knihy ztratila, takže do dnes zůstala zachována přibližně třetina veškerého původního obsahu. Chybí bohužel právě ty dokumenty, které by zřejmě měly velký význam pro tuto práci. Dobře zachována je zpravidla francouzsky vedená korespondence vojenské kanceláře s Paříží, jež se většinou týká organizace a fungování vojska. Pro tuto diplomovou práci byla zajímavá část, týkající se detailních popisů výcviku jednotlivců i vojenských útvarů, zkrácený výtah vnitřních vojenských předpisů, jako například pravidla pozdravu vojáků, systém velení, povinnosti jednotlivých

⁵ Dokumenty obsahující informace o dosaženém vojenském vzdělání a další údaje, které jsou spojeny armádou, např. účast na vojenských akcích, výkon funkce, atd.

⁶ Materiály obsahující přesné informace o konkrétních vojenských osobách. Jsou zde zapsány informace například o rodinném a zdravotním stavu, významných událostech, jako např. ukončení studia, uzavření manželství atd. Jsou zde uvedeny také poznámky o povahových rysech.

velitelů, důstojníků a tak dále. Důležitý je rovněž francouzsko-český slovník vojenských pojmů.

Zajímavým pramenem je deník generála Ladislava Preiningera vydaný v roce 2001.⁷ Preininger na počátku války dobrovolně vstoupil do cizinecké legie a byl jedním z členů známé roty „*Nazdar*“. Ve svém deníku popisuje působení v rotě a po jejím rozpadu další službu v cizinecké legii v Africe. Po mnoha peripetiích se mu podařilo přihlásit se do samostatného československého vojska, ke kterému se připojil v Cognacu. Na rozdíl od detailního popisu své služby v rotě „*Nazdar*“ se o pobytu v Cognacu a konci války zmiňuje pouze ve zkratkovitých chronologicky řazených zprávách.

Diplomová práce nevychází výhradně z archivních materiálů. Důležitým zdrojem informací je rovněž sekundární literatura. S ohledem na stoleté výročí vypuknutí první světové války vyšla k danému tématu řada prací. Mnoho z nich je ovšem psáno autory populární literatury a v jejich knihách se místy objevují nepřesnosti.

K bližšímu pochopení situace v Rusku v prvních letech války využívám především paměti některých účastníků bojů. Přínosem byla zejména kniha *Návraty ke svobodě*, jejímž autorem byl pozdější divizní generál Matěj Němec.⁸ Práce čerpá také z monografie *Zápisky legionářovi: ze života a bojů na Rusi ve světové válce v letech 1914-1919* z pera Josefa Klimenta.⁹ Relevantní informace týkající se dané problematiky uvádí kniha s názvem *Generálové legionáři* od autora Jiřího Fidlera, jež obsahuje krátké medailonky devatenácti vojenských osobností, které působily v Evropě v době první světové války.¹⁰

Určitou překážku při získávání informací představoval nedostatek relevantních odborných publikací, která by se detailně zabývala československými vojáky na francouzské frontě v letech 1917 a 1918. Většina odborných prací se věnuje především rotě „*Nazdar*“. Z tohoto důvodu jsem

⁷ PREININGER, Ladislav, *Přísaha, Deníky francouzského legionáře Ladislava Preiningera 1913-1940*, 2001.

⁸ NĚMEC, Matěj, *Návraty ke svobodě*, Praha 1994.

⁹ KLIMENT, Josef, *Zápisky legionářovi: Ze života a bojů na Rusi ve světové válce v letech 1914-1919*, Středokluky 2005.

¹⁰ FIDLER, Jiří, *Generálové legionáři*, Brno 1999.

čerpala srovnatelné informace z publikací, zabývajících se otázkou našich legionářů i na dalších frontách, nejvíce v Rusku a Itálii. Příkladem takové publikace je práce Karla Pichlíka, Bohumíra Klípy a Jitky Zabloudilové, *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*, která se věnuje působení legionářů na ruské, italské a francouzské frontě a jejich příspěvku ke vzniku svobodné Československé republiky.¹¹ Další prací je například *Anabáze: drama československých legionářů v Rusku (1914-1920)* od Roberta Saka.¹² Tato práce se sice věnuje pouze legionářům působícím v Rusku, ale i tak informace v ní obsažené jsou pro pochopení tehdejší situace přínosné. Důležitá je rovněž publikace *Válka a armáda v českých dějinách* Marie Koldinské a Ivana Šedivého.¹³ Jejich práce se zaměřila mimo jiné na vývoj vztahu české společnosti k válce a postupný vývoj vojska od pozdního středověku k současnosti.

Ve své diplomové práci zachovávám jazyk i terminologii pramenů. Příkladem zachování terminologie je například to, že ve většině dokumentů se píše o „československých“ a nikoli o „českých“ a „slovenských“ dobrovolnících. Tohoto označení se držím v celé práci. Problém představovala, mimo jiné, i jména mužů, o nichž se text zmiňuje. Sám Otakar Husák ve svém deníku přiznává, že často psal jména svých mužů a cizích velitelů různě. Vysvětluje to nepřesnými překlady dokumentů do francouzštiny a ruštiny a tím, že si často sám nebyl jist, jak se jména správně psala.¹⁴ I proto jsem se rozhodla pro dodržení změní jmen tak, jak se v pramenech v dané části objevovala. Stejně postupuji i v případě označení místních názvů měst a zemí, například u názvu Velká Británie se držím používaného označení Anglie. Obdobné je to v případě Spojené státy americké a Amerika. Z textu totiž často není zcela jasné, zda se mluví o státu, či o kontinentu.

¹¹ PICHLÍK, Karel - KLÍPA, Bohumír - ZABLOUDILOVÁ, Jitka, *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*, Praha 1996.

¹² SAK, Robert, *Anabáze: Drama československých legionářů v Rusku (1914-1920)*, Jinočany 1996.

¹³ KOLDINSKÁ, Marie - ŠEDIVÝ, Ivan, *Válka a armáda v českých dějinách*, Praha 2008.

¹⁴ „Vlastní jména dobrovolníků píše někdy různě, jako : Müller-Miler, Paulů-Pavlů, Šlitr-Šritr. Docházelo k tomu při přepisování jich jmén do ruštiny nebo francouzštiny; chyby se vžily a dotyční nic proti tomu nenamítali. Často jsme ani pravé jméno neznali a také nás nezajímalo; v případě zajetí také tento omyl kryl totožnost.“ Deník kapitána Otakara Husáka, poznámka u obsahu.

Ve své práci nepoužívám pojmenování legionář. Důvodem je skutečnost, že samotní vojáci se vnímali jako dobrovolníci. Pojem legionáři se vžil až po návratu vojáků do nově vzniklé Československé republiky.¹⁵

Veškeré citace jsou uváděny doslovně tak, jak se v archivních pramenech objevují, tedy i se stylistickými a gramatickými chybami a odchylkami. V případě odkazů na některé archivní materiály, z nichž čerpám, se objevil problém s jednoznačným označením příslušných listů. Stránky deníku Miloslava Niederleho nejsou číslovány. V textu práce toto označuji jako „nestránkováno“. Kniha rozkazů má stránky číslované pouze do strany 9. Zbytek deníku nemá vyznačené pořadí stránek. Zde je možné řídit se číslem rozkazu a datem jeho vyhlášení. Pro jednotnost v citacích uvádím „nestránkováno“. Jako citační normu jsem zvolila citace dle Českého časopisu historického.

Metodologickým východiskem práce je komparace získaných údajů. Díky materiálům, které se mi podařilo dohledat, bylo možné porovnat tatáž fakta v několika archivních materiálech. Nejčastěji se jedná o informace obsažené v deníku kapitána Otakara Husáka, s deníkem Miloslava Niederleho, knihou rozkazů a oficiálními dokumenty (dopisy, atd.). Všechny informace zpracovávám na základě chronologického přístupu, tedy podle jejich posloupnosti.

¹⁵ Blíže publikace CIRONIS, Petr - TÝCOVÁ, Vladimíra, *Čsl. legionáři v Rusku, v Itálii a ve Francii 1914-1918*, Rokycany 2000, s. 3-4.

1. NA POČÁTKU

1.1. Rusko

Před první světovou válkou žilo na území Ruska přibližně sto tisíc Čechů a Slováků. Živili se zejména jako učitelé, vychovatelé, odborní pracovníci nebo dělníci ve velkých městech. Krátce po začátku války v roce 1914 se mezi českými a slovenskými obyvateli objevila myšlenka vytvoření vlastních vojenských jednotek. Tyto skupiny, které by se staly součástí ruské armády, měly bojovat proti Rakousku-Uhersku. Necelých osm set dobrovolníků složilo 28. září 1914¹⁶ slavnostní přísahu v Kyjevě před chrámem svaté Sofie. Následným předáním praporu vznikla oficiálně tzv. Česká družina.

Protože mezi dobrovolníky nebyli profesionální vojáci, stanuli v čele České družiny ruští velitelé a poddůstojníci. Všichni Češi a Slováci byli nejprve řadovými vojáky. Prozatím se neměli přímo účastnit bojů. Místo toho byly jednotlivé čety přiděleny k plukům 3. ruské armády. Jejich hlavním úkolem byly tzv. rozvědky, tedy získávání zajatců a informací od nepřítele. Dobrovolníci se velmi dobře osvědčili, a to i přes to, že tyto akce pro ně představovaly značné riziko. V případě zajetí rakousko-uherskými jednotkami byli jako dezertéři popravováni.¹⁷

Počet mužů, kteří se hlásili do řad České družiny, stále narůstal. Od prosince 1914 se dobrovolníky mohli stát také čeští a slovenští zajatci, kterých nebylo málo. Na počátku války na ruské frontě čeští a slovenští vojáci, kteří sloužili v rakousko-uherské armádě, často dezertovali. Důvodů ke zběhnutí bylo hned několik. Někteří z vojáků se chtěli dostat z boje do bezpečí zajateckého tábora, jiní nechtěli bojovat v řadách Rakouska-Uherska proti Rusku. K 15. lednu 1916 byla Česká družina přetvořena na Československý střelecký pluk a již v květnu téhož roku byla ustanovena Československá střelecká brigáda, jež se skládala ze dvou samostatných pluků.¹⁸ I přes všechny tyto změny

¹⁶ podle ruského kalendáře byl tímto dnem 11. říjen 1914

¹⁷ PICHLÍK, Karel- KLÍPA, Bohumil - ZABLOUDILOVÁ, Jitka, Českoslovenští legionáři, s. 28-29.

¹⁸ Třetí pluk československé střelecké brigády byl vytvořen 15. března 1917. Československé legie a vznik samostatného státu, Praha 2011.

se nespojily jednotlivé části brigády do většího celku. I nadále zůstávaly jednotlivé menší jednotky na frontě a fungovaly jako samostatné průzkumné oddíly.

Významnou událostí, která ovlivnila vývoj československých jednotek v Rusku, byla bitva u Zborova dne 2. července 1917. Před samotným útokem ostřelovalo dělostřelectvo několik hodin pozice rakousko-uherských vojáků. Útok začal v devět hodin dopoledne. Vojákům čs. brigády se podařilo překonat obranné linie nepřátelského vojska a pronikli několik kilometrů na území nepřítele.¹⁹ Získání pozic u Zborova bylo součástí tzv. Kerenského ofenzivy. I přes tento úspěch se nakonec celá plánovaná ofenziva rozpadla a ruské jednotky byly znovu zatlačeny zpět německými a rakousko-uherskými oddíly. Ofenziva sice neuspěla, ale schopnosti, statečné chování československých dobrovolníků a výsledek bitvy u Zborova významně přispěly k tomu, že Alexandr Fjodorovič Kerenskij zrušil své květnové rozhodnutí, jímž zastavil další formování československých jednotek.²⁰ Během letních měsíců se do československých řad přihlásilo dalších téměř 27 000 dobrovolníků. V polovině roku 1917 měl již československý sbor téměř 40 000 mužů.

1.2. Francie

V neděli 28. července 1914 proběhla v Paříži před budovou rakousko-uherského velvyslanectví demonstrace, kterou zorganizoval tělovýchovný spolek Sokol spolu se sociálně demokratickým Českoslovanským spolkem Rovnost. Několik stovek Čechů se 22. srpna 1914 přišlo přihlásit do pařížské Invalidovny do řad Cizinecké legie.²¹ Byli přiděleni do praporu s označením C, který patřil k 2. pochodovému pluku Cizinecké legie.²² Celkem 250 dobrovolníků vytvořilo kompletní rotu, které se začalo říkat „*Compagnie Nazdar*“, podle tradičního sokolského pozdravu. Jejich výcvik trval několik týdnů a probíhal

¹⁹ Blíže k bitvě u Zborova Jan GALANDAUER, *Bitva u Zborova: 2. 7. 1917 česká legenda*, Praha 2002.; ČORNEJ, Petr - BĚLINA, Pavel, *Slavné bitvy naší historie*, Praha 1993, s. 219-223.

²⁰ GREGOROVÍČ, Miroslav, *První československý odboj*, Praha 1992, s. 26-27.

²¹ Francouzská cizinecká legie vznikla v roce 1831 jako jednotka, do které mohli být přijímáni zahraniční dobrovolníci.

²² PREININGER, Ladislav, *Přísaha*, s. 63-64.

u francouzského města Bayonne. Zde rota převzala také dar od obyvatel města, vlastní prapor s českým lvem.²³

Již 23. října 1914 byla celá rota převelena do oblasti Champagne. Na jaře roku 1915 se, jako součást tzv. Marocké divize, přesunula do Artois, kde se dne 9. května 1915 zúčastnila bojů u Arrasu. Celý prapor C však ztratil téměř dvě třetiny všech svých mužů a musel být rozpuštěn. Z roty „*Nazdar*“ zůstalo po útoku naživu přibližně sto mužů. Zbylí čeští dobrovolníci byli rozděleni mezi další jednotky Cizinecké legie a vlastní česká rota už nikdy nevznikla.

Při přijímání nových dobrovolníků měl velký význam zákon z června 1915, podle něhož již napříště nesměli být do cizinecké legie přijímáni příslušníci států, které jsou ve válečném stavu s Francií, případně s jejími spojenci.²⁴ Dalším omezením pro nábor nových dobrovolníků byla skutečnost, že na rozdíl od východní fronty v Rusku, na francouzské frontě nebojovaly rakousko-uherské jednotky a čeští zajatci tak byli spíše výjimkou.

²³ PICHlíK, Karel - KLÍPA, Bohumil - ZABLOUDILOVÁ, Jitka, Českoslovenští legionáři, s. 22.; Československé legie a vznik samostatného státu 1914-2014, s. 6.

²⁴ TAMTÉŽ, s. 24.

2. VELITEL TRANSPORTU OTAKAR HUSÁK

Otakar Husák se narodil 23. dubna 1885 v Nymburce. Od září 1899 studoval na Vyšší státní průmyslové škole, obor chemie, který úspěšně zakončil titulem Ing.. V roce 1906 byl odveden do služby k c. a k. pěšímu pluku v Praze jako jednoroční dobrovolník. V hodnosti šikovatele byl následující rok přeložen do zálohy. V průběhu následujících tří let se několikrát účastnil vojenských cvičení ve zbrani.

Mezi lety 1908- 1912 žil Otakar Husák ve Francii, kde pracoval nejdříve u malé firmy Jules Cacheux a později v jiné továrně poblíž města Angers. V roce 1912 se vrátil zpět do Nymburka. Ještě téhož roku odjel do Varšavy, která byla tehdy součástí Ruska, aby zde pracoval jako chemik u firmy Majewsky.

Dne 5. srpna 1914 vyhlásilo Rakousko-Uhersko válku Rusku a Otakar Husák, stejně jako řada dalších krajanů, se rozhodl vstoupit do ruské armády. Rusové však neměli o cizince ve vojsku zájem. Teprve vznik České družiny umožnil dobrovolníkům vstup do boje proti Rakousko-Uhersku, prozatím pod velením ruských důstojníků. Někteří dobrovolníci měli absolvovat důstojnické kurzy, aby bylo možné postupně ruské velitele nahradit. Otakar Husák složil potřebné zkoušky v říjnu 1914 a byla mu uznána hodnost praporčíka.

Spolu s dalšími příslušníky České družiny zpočátku působil hlavně jako rozvědčík.²⁵ Husák sloužil nejprve jako velitel 4. čety 3. roty 42. pěší divize, která patřila k 3. ruské armádě. Jeho skupina měla při svých akcích velké úspěchy a dařilo se jim zajímat zajatce a také získávat vojenský materiál. Otakar Husák působil na frontě až do dubna 1916, kdy byl převelen do Kyjeva, aby zde zajistil organizaci dalšího nabírání dobrovolníků. V době svého působení v Kyjevě vytvořil pravidla nábory dobrovolníků a také psal tzv. Epištoly k zajatcům v táborech.²⁶ Tyto práce však vydával anonymně, protože důstojníci nesměli publikovat v tisku.

²⁵ TAMTÉŽ, s. 28-29.

²⁶ „Šli jsme bez slibů a bez záruk. Slova „díky“ a „odměna“ jsou nám prázdným zvukem. Na svůj štít nad heslo „ Rovnost, Volnost, Bratrství“ na místo prvé napsali jsme „ ZODPOVĚDNOST“
To budí naši odpovědi snilkům, všem nerozhodným a chabým.

Otakar Husák se ve svých příspěvcích, určených pro dobrovolníky, nesnažil upravovat skutečnost. Podle jeho názoru měli být vojáci dobře informováni a zprávy neměly být přikrašlovány. Důležité pro Otakara Husáka bylo, aby se přihlásili opravdu jen ti, kteří byli připraveni udělat pro svou vlast vše.

„Krajané! Chcete býti více než našimi krajaný? Chcete býti našimi bratry?

- 1) Uvážili jste všechny možnosti budoucnosti? Víte, co bude v případě nejhorším? Cíl, velká idea může býti uskutečněna, ale mnozí při kování osudu našeho národa stanou se obětmi práce! Mnozí, kteří příliš blízko se přiblížili se k výhni, často pouhou neopatrností svých druhů bývají zmrzačeni.*
- 2) Rozumíte, že celek může dosáhnouti všeho, nebo alespoň části, ale jednotlivci ničeho, než jen ran a zmrzačení.*
- 3) Chápete, jakým nebezpečným úskalím jsou nám hlavy nadšené? Čekají Vás svízele, hlad, nedostatek prádla a bot, vši, čeká Vás nepochopení, čekají Vás urážky, které naši dobrovolníci dávno denně a dlouho ještě budou polykati. Urážky zaviněné nevědomostí, ale přece jen urážky, a my je polykat musíme.*
- 4) Čeká Vás odstrkování, zapominání v postupu, čeká Vás jed živlů podvratných, pavučina pochybností, síť „černých knih“ rakušáckých, ceny na hlavu a provaz v případě padnutí do zajetí. Odměnou Vám může býti slina, kletba blízkých!*
- 5) Vstoupiti do vojska našeho musíte bezpodmínečně. Musíte mlčeti, nebudete-li mnohému rozuměti, musíte poslouchati, byť by to odporovalo Vaším názorům! Musíte vždycky míti důvěru, i kdyby hynuli bez užitku, nepovšimnutí. Nesmíte od nás čekati ani slova soustrasti.*

Za mrazivých nocí, kdy dým našich ohňů dusil nás a štípal oči, kdy sušili jsme vlhké pláště a zápachem promočených našich podešví bylo naplněno okolí- my rozmlouvali o těchto heslech. A výsledek? Byl ten: „, Nám třeba soudce, bez lítosti, bez smilování!“

My všichni víme proč - -

I my jsme byli snílky a budeme jimi zas.

Ne ale dřív, dokud neumlkne třeskot kulometů. Ted' chvíle činu! Zítřka bude pozdě!

Snít budeme po práci, u teplých českých krbů a v něžných loktech žen.“ Archiv Národního Muzea (dále jen ANM), fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inventární číslo (dále jen inv. č.) 177, karton (dále jen kart. 1), s. E3-E4. Otakar Husák odkazuje na časopis Čechoslovan 15 /1916/

- 6) *My nebudeme vždy privilegovanými rozvědčíky, možná že v Karpatech stojí okopy, před kterými lehneme v útoku všichni.*
- 7) *Vězte, že naše finanční síly jsou příliš, příliš slabé, že osud našich budoucích invalidů, Vašich rodin, jest odvislý pouze od nich a nevíme, co bude v budoucnosti.*
- 8) *Že smíte mluvit o bratrství, o právech občanských až doma v Čechách, anebo nikdy.*
- 9) *Že žádná disciplína vojenská nám není dosti přísná.*
- 10) *Sny o samostatném českém vojsku poškozují nás do těch dob, dokud toto není tak silné a tak organizované, aby mohlo válčiti samostatně. Do té doby o něm nemluvte.*
- 11) *Hříchem jsou utopie dobrých lidí neznajících pravý stav věcí. Hříchem dopouštějí se všichni, kteří vidí příliš růžově! Hříchem jsou fráze, bengály.*
- 12) *Své slovo nikdo nemůže vzít zpět.*
- 13) *Slíbiti můžeme to: Rakousku, jako bývalí zajatci, vydáni nebudete!*
- 14) *Jisto je pouze to, že jsou tací, ale je jich málo, příliš málo, kteří to všechno znají a souhlasí, a pracují v prvním Česko-slováckém střeleckém pluku na slávu českého jména, na prospěch díla českého a slovanského. Na zdar!“²⁷*

V Kyjevě se Otakar Husák poprvé blíže seznámil s vysokou politikou. Nelíbila se mu tajná zákulisní jednání a hlavně skutečnost, že na slovo některých lidí se nedalo spolehnout. Takové způsoby se přímému člověku, pro něhož byla velice důležitá především čest, příliš nezamlouvaly. Jeho odpor k politikaření a úskokům ho provázel i v době, kdy působil po válce jako náčelník Vojenské kanceláře prezidenta Masaryka a později jako ministr národní obrany.²⁸ Dne 22. října 1916 byl praporčík Husák povýšen do hodnosti podporučíka.

²⁷TAMTÉŽ, s. 164-166.

²⁸ Otakar Husák píše o své pozici jako o funkci náčelníka Vojenské kanceláře viz. TAMTÉŽ, s. 604. Oficiální stránky Vlády České republiky nazývají tutéž pozici, jako funkci přednosty Vojenské kanceláře. V textu používám termínu náčelník.

Do Kyjeva se Otakar Husák, nyní již jako poručík, vrátil na počátku května 1917, aby se zúčastnil III. sjezdu Svazu čs. spolků na Rusi. Během konání sjezdu došlo k několika blíže nespécifikovaným vnitřním politickým útokům mezi účastníky sjezdu. I tato zkušenost měla vliv na Husákovo pozdější působení v poválečné politice.

Od 20. června 1917 probíhaly přípravy na tzv. Kerenského ofenzivu.²⁹ Její součástí byla i známá bitva u Zborova. Poručík Otakar Husák se významným způsobem podílel na přípravě útoku. Velmi cenné byly jeho předchozí zkušenosti z této oblasti. Útok proběhl 2. července 1917, ale Otakar Husák se ho nezúčastnil, protože ve stejný den ráno byl spolu s podporučíkem Janem Syrovým zraněn při německém dělostřeleckém útoku na pozorovatelnu. Oba byli převezeni do Kyjeva, kde se zotavovali z následků utrpěných zranění. Již 21. července se Otakar Husák vrátil zpět ke své jednotce a spolu s ní absolvoval ústup zpět k Tarnopolu.

Otakar Husák byl zastáncem myšlenky nevměšování se do vnitřních ruských záležitostí. Vzhledem k situaci, která v tehdejší Rusku panovala, se tato otázka stávala stále více aktuální. Právě proto se přihlásil do plánovaného transportu dobrovolníků do Francie. V červnu 1918 složila československá armáda slavnostní slib u města Darney a následně byly 21. i 22. československý střelecký pluk odeslány na frontu.

V srpnu 1918 byl Otakar Husák povýšen do hodnosti majora a jmenován velitelem I. praporu 21. československého střeleckého pluku. Se svými muži se v říjnu 1918 účastnil bitvy o Terron. Město se jim podařilo udržet až do příchodu dalších francouzských jednotek, které je 31. října vystřídaly.³⁰ Československý 21. střelecký pluk byl stažen do zázemí. K dalšímu nasazení na frontu již nedošlo, protože 11. listopadu 1918 bylo podepsáno příměří a první světová válka skončila.

²⁹ Jednalo se o poslední ruskou ofenzivu v době první světové války. Zpočátku měly útoky na německá a rakousko-uherská vojska v Haliči úspěch. Ruští vojáci však nechtěli dál bojovat a situace na frontě se tak obrátila.

³⁰ Karel PICHLÍK - Bohumil KLÍPA - Jitka ZABLOUDILOVÁ, *Českoslovenští legionáři*, s. 202-205.; ČORNEJ, Petr, BĚLINA, Pavel, s. 234-238.

Major Husák byl odvolán do Paříže, kde byl jmenován velitelem prvního transportu zpět do vlasti a 25. listopadu povýšen na podplukovníka. Do Prahy dorazil 4. prosince 1918 a ihned se konalo uvítání. Členové vlády přišli uvítat navrátilce zpět do vlasti. Uvítací řeč pronesl například Karel Kramář či Václav Klobučák.

Od ledna roku 1919 působil Otakar Husák jako náčelník Vojenské kanceláře prezidenta republiky a k 1. březnu 1919 byl povýšen do hodnosti plukovníka. K jeho povinnostem patřilo každé ráno přijít do kanceláře prezidenta podat hlášení o důležitých událostech. *„Nebyl to lehký referát u něho, často to bývala těžká státní zkouška a člověk musel býti v pravdě kovaný ve svém řemesle, Musel vypořádat a přizpůsobit se jeho zvyklostem a hlavně být naprosto upřímný: vím nebo nevím!- Ten můj referát byl jenom zlomeček jeho starostí a práce.“*³¹

Již od konce války plánoval Otakar Husák založení továrny na výrobu tužek v Českých Budějovicích. V průběhu roku 1920 chtěl odejít z armády a věnovat se vznikající firmě, ve které se měl stát ředitelem. Z jeho plánu nakonec sešlo na přání prezidenta Masaryka, který Otakara Husáka požádal, aby ještě do výslužby neodcházel. K 16. červenci 1920 ukončil svou činnost ve Vojenské kanceláři a stal se státním tajemníkem na ministerstvu národní obrany.³²

Na začátku srpna byl Otakar Husák povýšen do hodnosti generála V. hodnostní třídy. Důvodem tohoto povýšení byla chystaná diplomatická cesta Edvarda Beneše na jednání o uzavření tzv. Malé dohody. Bylo třeba, aby členem delegace byl také zástupce armády s odpovídající hodností. Otakar Husák byl jedinou relevantní volbou. Nebylo možné vzít s sebou některého z bývalých důstojníků rakousko-uherské armády, protože tito důstojníci během války bojovali proti státům, s nimiž měla být nyní uzavřena spojenecká smlouva.³³

³¹ ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 622.

³² <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/jan-cerny-1/ing--otakar-husak-38256/> a ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 870.

³³ TAMTÉŽ, s. 826-827.

Dne 15. září 1920 jmenoval prezident republiky generála Otakara Husáka ministrem národní obrany. V době jeho mandátu byl dokončen návrat vojáků z Ruska. Nyní nový ministr mohl začít pracovat na definitivní organizaci československého vojska, například sjednocení důstojnického sboru atd. Ve funkci však zůstal pouze něco málo přes rok. Jeho nástupcem se stal František Udržal.

Otakar Husák požádal o místo velvyslance v USA, nebo v Itálii. Podle zápisu z jeho deníku, mu bylo toto místo několikrát prezidentem přislíbeno.³⁴ Několik měsíců se k jeho žádosti nikdo nevyjádřil. Předsedou vlády byl tehdy Edvard Beneš, který udržoval s Otakarem Husákem korektní vztahy. Oba dva se znali již z doby pobytu ve Francii, kde často spolupracovali při přípravě vzniku vojska. Příliš si však nerozuměli. Husák, podobně jako mnoho dalších vojáků, považoval Edvarda Beneše za politika a úředníka. Ve svém deníku napsal, že „*byl těžko přístupný, nevolil šťastně své spolupracovníky a neuměl získávat si věrné přátele. Věřil tam, kde neměl a nevěřil, kde měl- v tom byla příčina, že mu nadělali zbytečně tolik osobních nepřátel, vyvolali tolik konfliktů, ztěžovali práci a na konec- to byla jeho Achilova pata a prvky tragického rubu jeho skvělé státnické kariéry.*“³⁵

Respektoval a uznával Benešovy zásluhy na vzniku Československé republiky, ale nikdy se netajil svým nesouhlasem s některými jeho kroky. To mělo pravděpodobně také vliv na nevyhovění žádosti Otakara Husáka na post velvyslance.

Jejich vztah se změnil až po roce 1936, kdy k sobě prezident Beneš začal Otakara Husáka často zvat. Zajímal se hlavně o jeho cesty do zahraničí a informace, které tam získal. Benešovi se dokonce podařilo v roce 1938 přesvědčit Otakara Husáka k cestě do SSSR, kde měl jednat o technické pomoci v případě konfliktu s Německem.

³⁴ „*Pokud se týče daleké budoucnosti, nemějte obav. Pošleme Vás do ciziny, ale ne jako vojenského atašé. Myslím, že byste měl úspěch v Paříži, odkud chce vyslanec Osuský do Londýna. Také Řím má o Vás vážný zájem. Jistě budou i jiné možnosti.*“ TAMTÉŽ, s. 869. V září 1920 řekl prezident Masaryk údajně následující: „*Osobně, pokud se Vás týče, budete po skončení ministrování poslán do ciziny jako vyslanec!*“ TAMTÉŽ, s. 876.

³⁵ TAMTÉŽ, s. 619.

Situace ohledně místa velvyslance ovlivnila i vztah Otakara Husáka s prezidentem Masarykem. Oba se znali ještě z doby, kdy Husák bojoval v Rusku. Byl to on, kdo jel s delegací 20. prosince 1918 oficiálně uvítat prezidenta do Horního Dvořiště při jeho příjezdu zpět do vlasti a během celého dne jej doprovázel. Ještě v době Husákova působení ve Vojenské kanceláři měli s Masarykem velice blízký vztah. Prezident se s ním často radil, protože oceňoval především jeho upřímnost a přímý pohled na věc. Otakar Husák vnímal prezidenta jako skvělého politika a velitele vojska, a to nejen podle ústavy. Na rozdíl od Edvarda Beneše, si Masaryk dokázal získat přízeň vojáků, kteří bojovali na frontách. Na jejich smýšlení o prezidentovi vzpomíná Otakar Husák takto: „ *On pochopil duši vojáka, masy vojáků do dna jako nikdo z jeho vykladačů. Kolikrát jsme o jeho slovech mluvili a bouřili proti jeho střízlivosti. Kolikrát jsme nesouhlasili s jeho názory v knize „Rusko a Evropa“.* – *V posledních závitech mozků našich horkých hlav však bylo vždy něco, co říkalo: On má pravdu, On ví- v dané situaci je to to pravé.*“³⁶

Po ponižujícím fiasku s místem velvyslance se Otakar Husák snažil v příštích letech prezidentu Masarykovi vyhýbat.³⁷

V listopadu 1921 se stal Otakar Husák ředitelem továrny na výbušniny s názvem *Československá akciová továrna na látky výbušné* v Semtině u Pardubic. Husákovy kontakty z doby působení ve Francii byly pro činnost firmy velice důležité. Umožnily totiž získat nejen technickou, ale také finanční pomoc od francouzských a anglických firem. Roku 1934 byl název firmy změněn na *Explosia, akciová továrna na látky výbušné*.

V září 1939 byl Otakar Husák jako významná osoba zatčen Němci a deportován do koncentračního tábora Buchenwald. Zde byli internováni i další z významných představitelů odboje z doby první světové války. Tito zvláštní zajatci, často označovaní také jako „*čestní vězni*“, nemuseli zpočátku chodit na nucené práce. To se však změnilo v polovině roku 1941, kdy i pro ně byla zavedena povinnost pracovat. Vykonávali například práce v lese, vydávali

³⁶ TAMTÉŽ, s. 617.

³⁷ O svém vztahu s prezidentem Tomášem Garriguem Masarykem píše Otakar Husák ve svém deníku TAMTÉŽ, s. 604-629.

a opravovali oblečení a podobně. V roce 1940 byl Otakar Husák převezen z Buchenwaldu do Prahy na pankráckou věznici, kde byl vyslýchán a mučen. Vyslýchající zajímalo například místo, kde je ukryto ztracené ruské zlato. Po více než roce se vrátil zpět do koncentračního tábora. Zpátky do Čech se vrátil 21. května 1945.

Ještě v průběhu roku 1945 se Otakar Husák stal znovu ředitelem firmy Explosia, která se o rok později v rámci vlny znárodnění sloučila se Synthesií. Ředitelem této nové Synthesie byl až do svého odchodu do důchodu v srpnu 1948.

Po konci druhé světové války a návratu zpět do běžného života se Otakar Husák netajil svým nesouhlasem se soudobou politikou. Na začátku února 1949 byl zatčen a vyslýchán ve věznici na Ruzyni kvůli údajné spolupráci s tzv. třetím odbojem. Na konci února byl převezen do vězení na Pankráci, kde výslechy pokračovaly. Vyšetřovatelé mu však nedokázali jakoukoli protistátní činnost a 22. června 1949 byl z vězení propuštěn. Na začátku 50. let byl ovšem znovu zatčen a vězněn na Pankráci a na Mírově. Ve vězení strávil příštích šest let, než byl propuštěn zpět na svobodu. I po svém propuštění ho bezpečnostní složky bedlivě sledovaly. Otakar Husák zemřel 12. června 1964.

3 RUSKO: ČESKOSLOVENSKÝ VOJÁK NA CESTĚ

V září 1917 probíhala v Petrohradě intenzivní jednání členů a spolupracovníků Československé národní rady³⁸ ohledně možnosti vyslání československých dobrovolníků na bojiště do Francie. Podle závěrečné dohody sem do konce roku 1917 mělo být přepraveno přibližně 8000 mužů z obou československých vojenských divizí v Rusku. První transport byl předběžně připraven již 20. září 1917.³⁹

Na cestu z Ruska do Francie se mělo vydat 1100 vojáků a deset důstojníků. Konkrétně se jednalo o poručíka Vladimíra Voců, podporučíky Alexandra Šidlíka, Miloše Kouklíka, Václava Kopala, Ludvíka Vlasáka, Sergeje Ingera, Václava Bednáře, praporčíka Gregorije Meicha a štábního kapitána Hajdu, který se však musel ze zdravotních důvodů z Archangelsku vrátit zpět. Velitelem oddílu byl jmenován kapitán Otakar Husák.

K transportu bylo ještě přiděleno sto důstojnických čekatelů, kteří navštěvovali přípravné důstojnické kurzy ve městě Borispolu. Většinu těchto čekatelů představovali bývalí rakouští důstojníci, kteří v ruském zajetí dobrovolně vstoupili do řad formujícího se československého vojska pod podmínkou, že se vzdají své dosavadní vojenské hodnosti.⁴⁰ Velitelem oddílu čekatelů byl František Fabian.

Tento první oddíl československého vojska, které bylo určeno pro francouzská bojiště, opouštěl dne 7. října 1917 (dle nového kalendáře) město Žitomír. Skupinu doprovázel zplnomocněnec Československé národní rady, štábní kapitán Chalupa a francouzský důstojník major Vergé, jehož vyslala francouzská vláda, aby zajistil vypravení vojenských oddílů z Ruska do Francie. Vojsko bylo přepravováno vlakem z Žitomíru přes Obruč, Mozír, Mogilev, Vitelask, Něvel, Bologoe, Rybisk, Jaroslav, Vologda do přístavního města Archangelsk, který se pro početný vojenský transport zdál nejvhodnější.

³⁸ Československá národní rada vznikla v roce 1916 v Paříži z iniciativy Tomáše Garrigue Masaryka, Edvarda Beneše a Milana Rastislava Štefánika z Českého zahraničního komitétu. Jednalo se o hlavní orgán československého zahraničního odboje.

³⁹ PICHLÍK, Karel, *Bez legend*, Praha 1991, s. 269.

⁴⁰ Více v kapitole *Československý dobrovolník*.

Možnou alternativu představoval ještě Murmansk – jeden z nejdůležitějších přístavů v době války. Murmanský přístav (na rozdíl od Archangelsku) vlivem golfského proudu nezamrzá, ale je menší, ne tak rozvinutý a dopravní spojení s ním nebylo dostatečné pro přesun tolika vojáků.

Ihned po příjezdu do archangelského přístavu, dne 15. října 1917, bylo zahájeno nalodování vojáků na ruský parník Kursk. Paluba lodi však nebyla vyhrazena pouze pro vojenské účely, ale přepravovala také civilní pasažéry. Miloslav Niederle⁴¹ popisuje nalodění a první hodiny strávené na lodi takto: *„Prapor v největším pořádku odebral se „Kursk“, kde byl pozdravován francouzskými cestujícími, již okrášleni byli českými barvami a každému vojákovi připevňovali na hrud' odznak skládající se z kombinace barev francouzských s barvami českými, kterážto pozornost neobyčejně mile se dotkla všech. Vojáci umístění byli pohodlně v místnostech třetí třídy a každému vykázána byla čistá postel se vším příslušenstvím. Ihned na lodi nastal čilý ruch, vojáci v první řadě starali se o pořádek, a umývárny až do pozdních hodin nočních byly přeplněny, čehož i francouzští cestující si povšimli a s pochvalou vyslovovali se o čistotě a pořádkumilovnosti našich vojáků. Zároveň též podáno bylo vojákům občerstvení skládající se z čaje, sucharů a masových konzerv. Důstojníci umístění byli v kajutách první třídy pohromadě s francouzskými cestujícími“.*⁴²

V den odjezdu, tedy 16. října 1917, byly vydány dva rozkazy týkající se organizace transportu. Jednalo se o potvrzení kapitána Otakara Husáka ve funkci velitele transportu po dobu cesty do Francie. Dále bylo rozvrženo rozdělení mužstva celkem do čtyř rot a oznámení jmen jejich velitelů a zástupců. Zvláštní pátou rotu tvořili důstojníci čekatelé, z nichž štábní kapitán Chalupa, pomocník profesora Masaryka, ještě zvláštním příkazem jmenoval dvanáct nových důstojníků. Do hodnosti nadporučík byli jmenováni M. Čermák, J. Skála, J. Satorie, A. Holý, J. Jestřábek, B. Staněk, R. Bělín, A. Koutný, S. Bláha a F. Fabian. Hodnosti podporučík dosáhli M. Niederle a O. Španiel.⁴³

⁴¹ Miloslav Niederle- rozkazem ze dne 4. listopadu 1917 byl jmenován archivářem praporu. Nelze blíže ztotožnit.

⁴² Vojenský historický archiv Praha (dále jen VHA), fond *Československý prapor v Cognacu*, *Deník s přílohami*, inventární číslo (dále jen inv. č.) 11, karton (dále jen kart.). 1, nestr.

⁴³ TAMTÉŽ, nestr.

4 CESTA PO MOŘI

Dne 16. října 1917 v jedenáct hodin dopoledne odrazila loď Kursk od břehu a vydala se po řece Dvině směrem k Bílému moři. Neprodleně po vyplutí začala vojákům výuka francouzského jazyka. Výuka v kurzech pro pokročilé a začátečníky se konala pravidelně každý den od 10 do 11 hodin v jídelně třetí třídy. K jednotlivým četám byli přiděleni důstojníci čekatelé, kteří ovládali francouzštinu a pomáhali ostatním se zvládnutím tohoto pro ně nového a náročného jazyka. Velkou pomoc při procvičování poskytovali vojákům francouzští civilní cestující na lodi, kteří je velice ochotně brali mezi sebe a jednoduchou konverzací se jim snažili ulehčit studium. Miloslav Niederle i Otakar Husák v denících vzpomínají, že vztah ostatních cestujících byl k vojákům velice vstřícný. Kapitán Husák si do deníku zapsal *„Zděšení Francouzek, že pojednou s nějakými cikány /Bohemiens/ se rychle proměnilo v nadšení. Nesmrtelný hlas přírody promluvil. Navazovaly se styky a známosti, které navzdory polárnímu klimatu nabývali stále více na vřelosti - - V transportu bylo 2/3 dobrovolníků mladších 30 let, mnoho se slušnými znalostmi francouzštiny. Všichni se bezvadně chovali; sám kapitán v brzku prohlásil, že takový transport ještě nevezl. Mezi Francouzskami bylo jen několik starších, jemných a vysoce vzdělaných dam, velkou většinou byly to mladé dívky a ženy, vychovatelky, guvernanky, společnice, písařky a úřednice různých zastupitelských úřadů a zahraničních firem; téměř všechny znaly dobře rusky. Naši hoši také, takže ani po této stránce nebylo žádných potíží. Brzy se utvořily zábavné kroužky, hrálo se a tancovalo“*.⁴⁴

S označením Bohemiens, neboli cikáni, se českoslovenští dobrovolníci setkávali velice často po celou dobu války. Vojáci museli zpravidla vysvětlovat, z jaké země a jakého prostředí přicházejí. Po bližším seznámení byli podle vzpomínek Otakara Husáka i Miloslava Niederleho lidé překvapeni, že se jedná o vzdělané lidi.

⁴⁴ ANM (dále jen ANM) fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 352.

Přátelskou atmosféru tohoto transportu podporovala také hudba. Naši vojáci v praxi velice často potvrzovali známé české rčení „Co Čech, to muzikant“. Hudba významně přispívala k upevnování sociálních vazeb nejen po dobu plavby, ale i během pobytu v Anglii a později také ve Francii. Mnoho vojáků bylo velice dobrými hudebníky a zpěváky, všichni se svým uměním snažili zpříjemnit cestujícím dlouhou cestu. Po několik večerů probíhala ve společenských místnostech první třídy pěvecko-hudební akademie.⁴⁵ Jednalo se o společenské večery, které vojáci připravili pro pobavení a poučení ostatních cestujících a posádky lodi.

Příkladem těchto akademií může být ta, jež proběhla 23. října 1917.⁴⁶ V úvodu zahrál malý orchestr, který řídil důstojnický čekatel Horák, skladbu „Pochod českých dobrovolců“, jež byla jeho vlastní skladbou. Po krátkém hudebním čísle předstoupil Miloslav Niederle a přednášel posluchačům o českém národě, jeho dějinách, zvycích, a o vztahu k Němcům. Přednáška probíhala samozřejmě ve francouzštině. Následovalo vystoupení pěveckého sboru pod vedením důstojnického čekatele Rytíře. Zazněla „Marseillaisa“ a píseň „Kde domov můj“. Dalším bodem programu bylo vystoupení důstojnického čekatele Kratochvíla, který za doprovodu klavíru zahrál několik sólových kousků na housle, např. „Z domoviny“ od Bedřicha Smetany či „Ukolébavku“ Josefa Nešvery. Vedoucí pěveckého sboru, důstojnický čekatel Rytíř, vystoupil též jako sólový zpěvák a představil posluchačům několik českých písní. Celý program byl podle zápisu Miloslava Niederleho přijat s velkým nadšením, a to i přes neustálé kymácení lodi, které hudebníkům produkci znesnadňovalo. Na žádost cestujících byl program opakován ještě několik dalších večerů. Vojenský orchestr však nehrál na lodi po večerech jen k tanci a poslechu, hrál také při pohřbu jednoho z lodních důstojníků a o pár dní později i na posledním rozloučení s francouzskou cestující, zemřelou na souchotiny.

⁴⁵ Toto označení používá především Miloslav Niederle ve svém deníku.

⁴⁶ 23. října dle M.Niederleho. Otakar Husák si ji však zapsal k datu 20. října 1917. „VHA, fond Československý prapor v Cognacu“, *Deník s přílohami*, inv. č. 11, kart. 1, nestr. ; ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 353.

Cestu posádce znepríjemnily nedostatečné zásoby potravin. Nejvíce pociťovali nedostatek chleba, na nějž byli z Ruska zvyklí a byl na lodi nahrazen francouzskými vojenskými suchary. Někteří pasažéři projevovali sympatie a dobrý vztah k vojákům tím, že se v jejich prospěch vzdávali části svých přidělů. Strava vojáků byla podle Miloslava Niederleho velice jednotvárná. K snídani dostal každý z mužstva osm kousků sucharů, k tomu silný, slabě oslazený čaj a krabičku olejových rybiček, o kterou se dělili vždy dva vojáci. Oběd představovala většinou polévka z konzervy (nejčastěji čočková) a k tomu ohřáté maso z konzervy, opět jedna konzerva pro dva muže dohromady. Jako příloha byly podávány vařené boby a druhý den makarony. Přílohy dostávali vojáci velice málo. K večeři mělo mužstvo pouze stejný čaj jako ke snídani. Tento jídelníček platil s 2 výjimkami celou cestu do Anglie. Jednou se k obědu podávalo solené hovězí maso s bramborami a několikrát bylo rozděleno menší množství chleba. *„Tento způsob stravy, která brzo každému se přejedla tak, že většinou lidé mohli jísti pouze suchary, v poledne příkrm a pítí čaj, způsobil asi po desíti dnech pravou nespokojenost v mužstvu, která nám ukázala to, co naše mužstvo odneslo si z mítinkového života a komitétního zřízení z Ruska, avšak přes to většina lidí zachovala chladnou rozvahu tak, že vše se opět uspokojilo a český voják zachoval si svoji důstojnost“*.⁴⁷

Nespokojenost spojená s nedostatkem jídla byla ještě umocněna mořskou nemocí provázenou dalšími zdravotními komplikacemi, jež se objevily u velké části vojáků brzy poté, co loď vplula na otevřené moře. Mořská nemoc nedělala rozdíl mezi důstojníkem a prostým vojákem. Podle Otakara Husáka důstojníkům i důstojnickým čekatelům sloužilo ke cti, že se všemožně snažili pomoci prostým vojákům překonat nevolnost. I přes tyto nepříjemnosti mnoho vojáků oceňovalo pohled na vlny rozbouřeného moře. Většina z nich se s mořskou hladinou setkala vůbec poprvé v životě. Řada vojáků ještě dlouho vzpomínala na pozorování severní polární záře a barevné odlesky duhy, kterou vytvářela voda tříštící se o loď.

⁴⁷ VHA, fond Československý prapor v Cognacu, Deník s přílohami, inv. č. 11, kart. 1, nestr

Z bezpečnostních důvodů nebyla civilním cestujícím ani vojákům sdělena trasa, kterou se měla loď vydat k Anglii. Veškeré rozkazy a informace týkající se cesty, například pohyby ponorek, nejvhodnější kurz atd., dostával kapitán lodi prostřednictvím bezdrátové telegrafie. Míru nebezpečí v oblasti, kterou právě proplouvali, odhadovali dle manévrování lodi, podle signalizace a bdělosti stráží a bezpečnostních opatření na lodi. Loď Kursk byla již v minulosti torpédována a zasažena nepřáteli, ale díky systému uzavíratelných komor se i přes vážná poškození vždy dostala do přístavu. Posádka lodi byla tedy zkušená, což všechny pasažéry alespoň částečně uklidňovalo.

Otakar Husák se spolu s několika vojáky pokusil alespoň přibližně určit směr cesty s pomocí mapy, kompasu a informací, jež se občas dozvěděli od lodních důstojníků. Po opuštění delty řeky Dviny vpluli do Bílého moře. Zpočátku vedla cesta na sever. Ve čtvrtek 18. října se obrátili na západ a přiblížili se k Murmanskému pobřeží poloostrova Kola. Zde čekali na válečné lodě, které je měly část cesty doprovázet. Následně se cesta stočila k jihu a přišlo další vyčkávání v zátoce Jukenki u mysu „Svatý nos“. Kvůli značné aktivitě nepřátelských ponorek však nebylo možné v cestě dále pokračovat a bylo nutné, aby se loď vrátila přibližně o 200 mil zpět.

Moře bylo v té době bouřlivé a loď se kymácela, což ještě přispělo ke zhoršení mořské nemoci. Podle kapitána však znamenalo neklidné moře výhodu, protože dle jeho zkušeností se ponorky nemohly přiblížit, neboť by je prozradila pěna vln tříštící se o jejich těla. V době zvýšeného rizika výskytu nepřátelských lodí a ponorek loď často měnila směr a kličkovala, aby neměla odkryté boky. Dlouho doprovázely Kursk malé nákladní lodi. Místo nich se v neděli 28. října po bok Kursku připojily čtyři torpédoborce, jejichž úkolem bylo loď hlídat. Dopoledne téhož dne se na obzoru začaly objevovat vysoké skály. Podle Otakara Husáka se jednalo o Shetlandské ostrovy. Postupně se moře začalo uklidňovat a ani mořská nemoc již tolik neřádila.

S přibližujícími se břehy Anglie se vojáci začali zajímat, ve kterém městě bude jejich plavba končit. Mluvílo se o Liverpoolu, ale objevovaly se také spekulace, že se popluje až do Brestu či Boulogne. Cesta československého

transportu nakonec skončila 29. října 1917, po třinácti dnech plavby, v anglickém přístavu Newcastle upon Tyne.

V prvních okamžicích byly vidět jen malé lodě, které Kursk obeplouvaly, protože všude ležela hustá neproniknutelná mlha. Až po příjezdu do samotného přístavu, kam Kursk za lana odvezlo několik vlečných lodí, mlha ustoupila a cestující mohli obdivovat město, v němž panoval čilý ruch. Živo bylo především v přístavu, kde se nákladní lodě vykládaly a opět nakládaly novým materiálem, některé byly opravovány, dokonce se naskytl i pohled na kotvící ponorku.⁴⁸ Otakar Husák vzpomíná ve svém deníku na příjezd do Newcastlu takto: „*Mijíme molo, od kterého odjíždějí lodi do Bergenu. Vedle kotví ponorka. Dojem této technické síly je mohutný, chlapcům září oči. Rytířův sbor zanotoval anglickou hymnu. Všechna práce na březích ustala; rozhostilo se ticho a velebně se nese píseň nad hladinou řeky. Dělníci, obecnstvo stojí obráceno k nám v pozoru; po skončení písně všechno propuklo v křik, hvízdalo, do toho sirény - Koukáme tázavě a nešťastně na sebe, že nás tak vypískali, ale lodní důstojníci spokojeně a šťastni vysvětlují, že nás tak vítají. Taková loď zpívající tak krásně hymnu tam jistě ještě nepřijela! Tož nyní zahřměla Marseillaisa, pak naše hymna a bojové pochodové písně“.*⁴⁹

Po zakotvení se na loď dostavili angličtí důstojníci. Podle instrukcí, které od nich kapitán Husák, jakožto velitel transportu, obdržel, byl odjezd vojáků z Newcastlu stanoven na 30. října 1917, tedy na druhý den ráno. Do té doby neměli vojáci opouštět loď. Civilní cestující však měli odjet ještě toho dne.⁵⁰ Na přání mnohých cestujících, především dam, které si přály strávit ještě jeden večer ve společnosti československých vojáků, s nimiž se tak sblížily, byl jejich odjezd odložen také na druhý den ráno.

Na palubě se konal poslední společenský večer, jehož se s radostí zúčastnili nejen cestující, ale i členové posádky. O hudební doprovod se postarali

⁴⁸ Radan LÁŠEK, Československá generalita, Praha 2013, s. 261.

⁴⁹ ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 358.

⁵⁰ Zde se informace Niederleho a Husáka mírně rozcházejí. Podle Niederleho měli cestující opustit loď až druhý den. Husák naopak píše, že měli odcestovat přistaveným vlakem ještě též den. VHA, fond Československý prapor v Cognacu, *Deník s přílohami*, inv. č. 11, kart. 1, nestr.; ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 358.

opět vojáci. Angličtí důstojníci prý rychle pochopili situaci a vyčkali s oficiálním převzetím lodi až na druhý den, po rozlučkovém večeru. To znamenalo, že loď ještě nepodléhala pevninským zákonům, omezujícím požívání alkoholu jen na několik málo hodin denně. Celá společnost se rozešla prý až v časných ranních hodinách. Loď se nedotýkala břehu, takže ze strany Angličanů nebylo možno nic namítat.

Dne 30. října ráno opustili loď nejprve civilní cestující. Na prostranství před lodí se následně seřadili také vojáci. V osm hodin ráno odešly první dvě roty na vlakové nádraží v Newcastlu. První část výpravy opustila nádraží o desáté hodině dopoledne, druhá odjela v půl jedenácté. Vojáci byli usazeni ve vagonech třetí třídy osobních vlaků, což mezi nimi vyvolalo značné překvapení, neboť v Rusku jezdili vojáci v obytných vagonch. Cesta vedla přes York, Sheffield, Leicester a Oxford do Winchesteru.

Při zastávce v Yorku čekalo vojáky další překvapení. Na nádraží dostal každý voják od dívek v uniformách červeného kříže balíček s jídlem. Mužstvo nejprve protestovalo, protože neměli mnoho peněz a báli se, že nebudou moci za jídlo zaplatit. Po zjištění, že se jedná o běžnou zásobovací službu, která je bezplatná, přestali dívkám konečně jídlo vracet.⁵¹

V půl desáté večer přijela první část transportu do města Winchesteru. Na nádraží již čekali angličtí důstojníci, aby vojáky odvedli do tábora s názvem Flowerdown, vzdáleného asi tři čtvrtě hodiny chůze. Vojáci se ubytovali v prostorných plátěných stanech s dřevěnou podlahou po deseti mužích. Objevovaly se dotazy, proč nejsou všichni ubytováni tak jako přibližně padesát tisíc amerických vojáků, kteří obývali baráky postavené z vlnitého plechu. Mužstvu se dostalo odpovědi, že stanový tábor je připraven speciálně pro Srby, Rusy a Čechoslováky, aby se v nich lépe cítili. Tuto situaci zapříčinila neznalost správného původu vojáků. Ohlášené Čechoslováky, neboli Bohemians, totiž zpočátku všude považovali za cikány.⁵²

⁵¹ Toto se opakovalo několikrát během cesty do Winchesteru. Radan LÁŠEK, *Československá generalita*, s. 262.

⁵² ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 361.

Ihned po ubytování byla vydána večeře, skládající se z polévky, čaje a chleba s máslem. Stejně tak bylo postaráno i o druhou část transportu, která přijela do Winchesteru v deset hodin večer.

5. VOJENSKÝ TÁBOR FLOWERDOWN

Hned druhý den ráno po příjezdu začali českoslovenští důstojníci zavádět mezi svými vojáky pořádek. Byl vydán rozpis služeb, rozděleny umývárny i záchody, stanovilo se pořadí do jídelny, provedena byla i lékařská prohlídka celého mužstva. Došlo také na změny ve složení rot. Ve Flowerdownu se k transportu z Ruska připojila skupina rumunských dobrovolníků. Vojáci byli přiřazeni k oddílu důstojnických čekatelů a vytvořili tak 5. rotu. Rumunští důstojníci byli přijati mezi důstojníky československé. Přeorganizovány byly částečně také rot. Z důstojnických čekatelů bylo vybráno několik, kteří dobře ovládali francouzštinu a angličtinu, aby dočasně vykonávali důstojnické funkce až do rozhodnutí příštího velení ve Francii.

Nyní, když mělo mužstvo konečně pevný tábor, začali také postupně dávat dohromady kancelář praporu. Na starost ji dostal poručík Čermák, který uměl skvěle francouzsky i anglicky, a důstojnický čekatel Lanč. Poručík Čermák byl také poručíkem kapitána Husáka. Postupně byly opatřeny všechny potřebné knihy, vyhotovovaly se nutné spisy, dokumenty a zprávy pro anglické i francouzské úřady a pro Československou národní radu v Paříži. Kancelář se brzy natolik rozšířila do té míry, že bylo potřeba přijmout do ní ještě dalších pět důstojnických čekatelů, pracujících na administrativním chodu oddílu.

Ubytování bylo podle vzpomínek vojáků pohodlné, ačkoli bydleli ve stanech po deseti mužích. Každý měl pro sebe k dispozici čtyři příkrývky, takže ani v chladném anglickém listopadovém počasí netrpěli vojáci zimou.

Každý den v osm hodin ráno se vydávala snídaně. Vojáci nejčastěji dostávali čaj s mlékem, bílý chleba a masitý příkrm, jenž se každý den měnil. Často se jednalo o guláš s rýží, klobásy s kaší apod. Na oběd chodilo mužstvo v jednu hodinu. Zpravidla šlo o masité jídlo s příkrmem a moučnickem. Jako příklad uvádí Miloslav Niederle vepřové maso s bramborem a tuřínem, nebo guláš s bramborem, a jako moučník knedlík se sirupem, nebo jablkový nákyp. Ke svačině ve čtyři hodiny býval čaj s mlékem, chléb s máslem

a zavařeninou. Večeře připadala na sedmou hodinu a střídavě se podávala polévka, nebo chléb se sýrem.⁵³

Dozorovou službu v táboře obstarával každý den jiný důstojník, stejně tak se i jednotlivé roty střídaly ve službě. Každý den v devět hodin ráno procvičovalo mužstvo na cvičišti různé vojenské cviky, a to pod českým velením. Stejně tak každý den cvičil pod dozorem důstojnického čekatele Rytíře i pěvecký sbor, který se rozrostl na téměř sto zpěváků. Odpoledne byly povoleny návštěvy města Winchesteru dvaceti mužům z každé roty. Tento počet byl později velitelem tábora Flowerdown zvýšen na čtyřicet mužů. Početní omezení se netýkalo důstojníků.

Angličané, a stejně tak později také francouzští vojáci, dlouho nedokázali pochopit a akceptovat vztahy, které mezi sebou měli prostí vojáci a důstojníci československého vojska. V anglické, a ani ve francouzské armádě, nebylo možné, aby armádní důstojník šel po ulici a vedl hovor s prostým vojákem, nebo dokonce seděli pohromadě u jednoho společného stolu. Těsné sociální vazby a úzké sepjetí mezi československými vojáky napříč armádními hodnostmi, jež byly pro představitele ostatních armád velmi neobvyklé, tkvěly především v členství většiny vojáků v Tělovýchovné jednotě Sokol. Být Sokolem neznamenal pouze absolvovat tělesná cvičení, ale dodržovat a ctít specifika veřejného vystupování a vzájemného chování. Tradiční užívání vzájemného oslovování bratře, například bratře kapitáne atd., představovalo určitý nástroj identifikace jedince s touto konkrétní sociální skupinou.

V první listopadový den navštívil tábor Flowerdown anglický generál.⁵⁴ Velice pečlivě si všímal všeho, co se v táboře dělo. Stejně jako mnozí další před ním i po něm se i on obdivoval čistotnosti a pořádnosti československých vojáků, o nichž slyšel, že jsou to „Bohemiens“ (cikáni). Na závěr prohlídky přislíbil vojákům, že zařídí přiděl bot pro každého.

⁵³ VHA, fond *Československý prapor v Cognacu*, *Deník s přílohami*, inv. č. 11, kart. 1, nestr.

⁵⁴ Husák neuvádí jméno generála, který tábor navštívil, Niederle se o této návštěvě v deníku vůbec nezmiňuje. Píše až o přehlídce konané pro velitele tábora plukovníka Cheke dne 2. listopadu 1917. TAMTÉŽ, nestr.; ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 363-364.

Boty byly pro vojáky velice důležitou součástí výstroje. Většina z nich však měla ty své ještě z doby, kdy se účastnili bojů v Rusku, což se významně podepsalo na jejich špatném stavu. Podle vzpomínek vojáků se v tomto případě projevila šikovnost a vynalézavost českých vojáků, jimž se s pomocí nejrůznějších způsobů dařilo stále boty opravovat tak, aby bylo možné je co nejdéle používat a zcela se nerozpadly.

Vysocí důstojníci, provádějící prohlídky v táboře, se často pozastavovali nad houževnatostí československých vojáků. Na rozdíl od příslušníků ostatních armád, kteří v táboře pobývali, si nestěžovali na podmínky ubytování nebo na špatný stav jejich výstroje, jež byla často ve velmi nevyhovujícím stavu (zde sehrála svou roli opět účast velké části československých vojáků v bojích v Rusku). Čechoslováci naopak svépomocí dělali vše proto, aby jejich oblečení a výzbroj byla v co možná nejlepším stavu, aby mohli dobře reprezentovat. Upravený zevnějšek signalizoval disciplinovanost a vysokou morálku československých vojáků, která byla často s obdivem zmiňována v hlášeních anglických důstojníků

Kontroly se samozřejmě netýkaly pouze československých vojáků. Dle některých svědectví je však patrné, že právě na ně byl zaměřen nejkoumavější pohled. Československé mužstvo ještě více vyniklo po kontrole u alsaských vojáků, kteří připluli také z Ruska a žili v táboře s Husákovým transportem. Množily se stížnosti na nepořádek v alsaské části tábora a na nedisciplinovanost jejich vojáků, kteří se často provinili proti vojenským řádům. Několik stížností vznesli také obyvatelé města Winchesteru, kde se Alsasané chovali během vycházek nevhodně a často vyvolávali konflikty.

Hned následující den odpoledne se po prohlídce československého tábora konala slavnostní přehlídka na počest velitele tábora Flowerdown plukovníka Cheke. I při této příležitosti se předvedli českoslovenští vojáci v tom nejlepším světle. Plukovníkovy sympatie si získali rovněž díky vystoupení svého pěveckého sboru. Velitel tábora byl, podle vzpomínek Otakara Husáka, přehlídkou nadšen. Prikázal, aby každému z vojáků byly vyplaceny dva šilinky

a každý z devíti důstojníků dostal dvě libry.⁵⁵ Večer hostili angličtí důstojníci československé. V průběhu večera si dokonce jeden z mladších anglických důstojníků vzpomněl, že ještě jako student hrál v Praze za Oxford fotbalový zápas se Slavií.

Finanční přilepšení od plukovníka přišlo vojákům velice vhod. Přiděly jídla byly sice dostatečné a výživné, ale problém představoval nedostatek tabáku, který v přidělech většinou nebyl, a musel si ho proto každý kupovat sám. Když se vojákům nedostávalo peněz, zkoušeli kouřit čajové listí, což však vedlo pouze k nevolnostem, a proto většina vojáků od této náhražky tabáku ustoupila.

Návštěva města Winchester byla určena na sobotu 3. listopadu odpoledne. Ještě před odchodem z tábora připomněl kapitán Husák v denním rozkazu celému mužstvu, jak důležité je získat si sympatie místních obyvatel. Návštěva města se stala prvním oficiálním představením československých vojáků. Všichni si byli vědomi, že je třeba, aby se mužstvo předvedlo v co nejlepším světle. Československý voják se měl ukázat jako disciplinovaný, dobře vycvičený muž s pevným charakterem, jenž je připraven pro svou vlast a národ obětovat vše.

V čele průvodu šel plukovník Cheke a kapitán Husák, za nimi důstojnický čekatel Rytíř a jeho osmaosmdesáti členný pěvecký sbor. Průvod pokračoval všemi pěti rotami, mezi nimiž byl rozestup přibližně čtyřicet metrů.⁵⁶ Před katedrálou Rytířův pěvecký sbor zazpíval anglickou hymnu⁵⁷, po ní následovala skladba „Kde domov můj“. Vystoupení zpěváků udělalo na přihlížející obyvatele, a místního biskupa Edwarda Stuarta Talbota, velký dojem. Biskup požádal ještě o ukázkou nějaké náboženské písně. To sbormistra Rytíře i kapitána Husáka poněkud zaskočilo. „*Byl jsem dokonale v „troubě“ a dirigent Rytíř také. O náboženství svých vojáků jsme se nestarali a mimo jednou v Rusku, kde v Pinských blátech generál, původem Polák, chtěl vědět, jsou-li mezi námi katolíci, nikdo se mne na něj neptal. Nevzpomněli jsme si na „Sv. Václave“*“

⁵⁵ TAMTÉŽ, s. 365. Podle deníku Niederleho dostal každý voják dva a půl šilinku a každý důstojník sto šilinků. VHA, fond *Československý prapor v Cognacu*, *Deník s přílohami*, inv. č. 11, kart. 1, nestr.

⁵⁶ ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 367.

⁵⁷ Vojáci nezpívali hymnu v anglickém originále, ale v českém překladu. Radan LÁŠEK, *Československá generalita*, s. 265.

až mně napadlo: „Hoši umíte „Aby nás Pán Bůh miloval“?“. „Ano!“.⁵⁸ Po úspěšném překonání této drobné nesnáze následovala prohlídka samotné katedrály. Biskup, na něhož udělali vojáci velice dobrý dojem, jim nabídl možnost zúčastnit se nedělní mše, což bylo s nadšením přijato. Plukovník Cheke povolil mužstvu ještě dvouhodinový rozchod, po němž se všichni vojáci shromáždili před katedrálou a vydali se na zpáteční cestu do tábora.

Ve Winchesteru vznikla mezi vojáky a obyvateli města řada přátelství, z nichž některá přetrvala mnoho let. Lidé zvali vojáky do svých domácností na skromné občerstvení, umožněné přidělovým systémem. Vztah obyvatel k československým vojákům byl mnohem lepší než například k americkým. Ti často páchali výtržnosti a nikdy se jim nepodařilo získat si obyvatele na svou stranu tak, jako se to podařilo československému mužstvu.

U vojáků pod Husákovým velením nedocházelo k výraznějším kázeňským proviněním. Velké zklamání však způsobila skupinka přibližně sta československých vojáků, kteří se v noci vypravili krást na sousední soukromé pole s řepou. Tento incident na nějaký čas vedl k obnovení nedůvěry místních obyvatel vůči vojákům z Husákova transportu.

V neděli 4. listopadu se v jedenáct hodin dopoledne konala slíbená mše ve winchesterské katedrále. V Anglii je zvykem, že každá rodina má při bohoslužbách své místo v lavicích. Nyní bylo pět set míst, což představovalo přibližně polovinu všech míst v celé katedrále, uvolněno místními obyvateli pro československé vojáky. Na konec bohoslužby byli zpěváci požádáni, aby znovu zazpívali anglickou hymnu.

Ve volných chvílích mezi plněním svých povinností, výukou angličtiny a francouzštiny, se vojáci často věnovali sportu. Velká část československého mužstva patřila k sokolské obci, a proto měli ke cvičení a sportu velice blízký vztah. Hodně se rozšířilo hraní fotbalu. Hned po příjezdu do tábora si vyrobili provizorní hadrác. Angličtí důstojníci darovali dokonce československým vojákům pořádný kopací míč. Bylo sehráno několik zápasů s anglickými vojáky.

⁵⁸ ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 368. Na událost vzpomíná též Bohumil Rytíř. Radan LÁŠEK, *Československá generalita*, s. 265.

Prostřednictvím sportu se vojáci ještě o trochu více sbližovali s místními obyvateli. Řada vojáků i velitelů z tábora obdivovala fyzické schopnosti a zdatnost Čechoslováků a jejich nadšení pro sport.

6. CESTA Z FLOWERDOWN DO FRANCIE

Dne 10. listopadu přišla zpráva, že na druhý den je naplánován odjezd z tábora do Francie. Už v půl sedmé se podávala snídaně. Vojáci dostali přiděl potravin na jeden den. Podle denního rozkazu měli všechna zavazadla připravit před stan nejdéle v sedm hodin. V půl osmé vrátili vojáci vypůjčené nádobí, příkrývky, uklízelo se a podobně.⁵⁹

Po rozloučení s plukovníkem Cheke a důstojníky odpochoval v devět hodin pěvecký sbor společně s 1. a 3. rotou pod vedením kapitána Husáka na vlakové nádraží. Cestou se s vojáky loučili také obyvatelé města. Vojáci nastoupili do vagonů třetí třídy a o desáté hodině vyjeli do Southamptonu. Během cesty mělo mužstvo zakázáno opouštět v zastávkách vlak. Jízda probíhala klidně, a do tři čtvrtě na jedenáct se na parní Magueritte nalodila první část transportu. Ve stejnou dobu dorazila na nádraží také 2., 4. a 5. rota.

Parník Margueritte opustil přístav v půl šesté odpoledne. Plulo se v konvoji několika dalších lodí, které vezly americké vojáky. K večeri dostal každý čaj, cukr, sýr a suchary. Ve dvě hodiny ráno zakotvil parník na širém moři. Teprve až v osm hodin připlula tažná loď, která odvezla Margueritte do přístavu Havre. Loď přirazila bokem k parníku, jenž transportoval americké vojáky a byl svým druhým bokem připojen k dalšímu parníku. Přes tyto dvě další lodi se mužstvo přesunulo na pevninu. Tato část přístavu se nacházela v anglické zóně. Anglickým důstojníkům vojáci vrátili zásoby, které dostali s sebou navíc, kdyby se cesta o několik dní protáhla.

Vojáky uvítal jménem Československé národní rady Dr. Edvard Beneš a Dr. Lev Sychrava a krátce sdělili mužům, jaký je současný stav československých snah ve Francii. Prapor se seřadil a pod vedením kapitána Husáka, Dr. Beneše, Dr. Sychravy a francouzských důstojníků vyrazil do kasáren 137. pluku na Boulevard Strassbourg.⁶⁰ V kasárnách dostalo mužstvo kávu

⁵⁹ VHA, fond *Československý prapor v Cognacu, Rozkazy*, Rozkaz č. 1, inv. č. 8, kart. 1, nestr.

⁶⁰ ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 374. Niederle se zmiňuje pouze o kasárnách Kleber. VHA, fond *Československý prapor v Cognacu*, *Deník s přílohami*, inv. č. 11, kart. 1, nestr.

a zásoby potravin na dva dny - chleba a konzervy. Prapor od Dr. Beneše obdržel také potřebnou finanční hotovost. Kapitán Husák vyplatil vojákům pět franků a důstojníkům transportu třicet franků.

Ve dvě hodiny odpoledne se mužstvo vydalo na cestu k vlakovému nádraží. Ve Francii byli vojáci, na rozdíl od Anglie, přepravováni v málo prostorných nákladních vagonech, kde je trápila především zima. V pět hodin opustil transport vlakové nádraží a vydal se na cestu k městu Cognac. Během pochodu dostali vojáci několikrát kávu pro zahřátí, což bylo podle vzpomínek Otakara Husáka velmi zapotřebí, protože mužstvo nejvíce sužovala zima a nedostatek tabáku, který se jim nedařilo nikde sehnat. Po cestě viděli vojáci, že jsou nyní v zemi, na jejímž území se válčí. *„I obtížnou službu železničářskou obstarávají invalidé, jednoručí a dosti žen. V kancelářích sedí jednonozí – ano, to už nebyla Anglie, to byla zem válkou strašně postižená“*.⁶¹

⁶¹ ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 375.

7. COGNAC

Dne 14. listopadu 1917 okolo třetí hodiny ráno přijelo konečně československé vojsko do cíle své cesty, do francouzského města Cognac. V půl sedmé se k vlaku dostavil „Commandant de la Place“ Pommier⁶² a odvedl mužstvo do města k ubytování. Protože zde nebyla žádná kasárna, rozmístili místní francouzští velitelé vojáky do ubytovacích místností téměř po celém městě. Většinou se nacházely v obchodních skladech, zábavních podnicích, púďách, kúlnách apod. Některé vúbec nebyly přizpůsobené pro obytné účely. Panovalo již velmi chladné počasí, v mnoha místnostech bylo zima a často zde nebylo téměř žádné světlo. Dúvodem byl nedostatek petroleje na svícení a málo uhlí na topení. Proto byl zřízen tzv. „útulek pro vojáky“. Jednalo se o větší místnost, v níž se udržovalo teplo a světlo. Tento útulek sloužil jako místo, kde se vojáci setkávali, často zde hráli různé společenské hry, nebo se věnovali svým vlastním činnostem, jako psaní dopisú domú nebo čtení novin a knížek.

Mužstvo bylo rozděleno na dvě části, 1. a 2. rota tvořily první a 3., 4., 5. rota (dústojníci čekatelé) tvořily část druhou. Obě části byly prozatím administrativně vedeny francouzskými dústojníky a přiděleny k náhradnímu praporu 33. pluku, kterému velel Commandant Pommier. Zpočátku se on ani ostatní francouzští dústojníci na nově přichozí vojáky nedívali příliš s důvěrou, ale časem se jejich vztah k Čechoslovákú zlepšil.

Počáteční nervozitu a nedůvěru posílila vzpoura v nedalekém táboře Courneau, jež proběhla jen několik dní před příjezdem transportu z Ruska. Zde byly internovány zbytky brigády, která přijela z Ruska do Francie již v roce 1916. Zpočátku se účastnila bojú v kraji Champagne, kde utrpěla citelné ztráty, ale po revoluci v Rusku odmítli vojáci dále bojovat, a proto byli přemístěni do zmíněného tábora. Vzpouru museli nakonec potlačit za pomoci dělostřelců. Transport kapitána Husáka přijel do Cognacu v již velmi sešlých ruských uniformách, proto nejen vojáci, ale hlavně obyvatelé města, na Čechoslováky

⁶² TAMTÉŽ, s. 395.

hleděli dosti nedůvěřivě a žádné radostné přijetí, jako tomu bylo v Anglii, se zde nekonalo.

Obavy z československého mužstva přetrvávaly ještě dlouho. Obyvatelé se báli vylupování skladů potravin, cognacu, rabování atd. Časem se situace trochu uvolnila. Staří páni občas pozvali některého z vojáků na skleničku. Vojáci jim vyprávěli, často lámanou francouzštinou, kdo jsou, odkud skutečně přišli, co je cílem jejich působení ve Francii a podobně. Stejně jako v Anglii, i zde byli lidé velice překvapení, když zjistili, že řada vojáků jsou bývalí důstojníci, kteří se dobrovolně vzdali svých hodností, aby mohli bojovat za svoji zemi v československém vojsku. Postupně přicházela i pozvání do rodin na večeři či drobné občerstvení. I v Cognacu uspořádali vojáci několik hudebních a také sportovních akcí, které měly mezi obyvateli města velký úspěch.

Také obyvatelé v okolí města Cognacu se začali stále více zajímat o to, kdo jsou českoslovenští vojáci, o nichž toho tolik slyšeli od svých známých. Zprávy o československém mužstvu se začaly objevovat dokonce v místních novinách. Plátek „La Constitution des Chaventes“ přinesl článek o příjezdu mužstva, a také krátkou charakteristiku Čechoslováků. V článku však bylo uvedeno mnoho nepřesností. Místní vydavatelství proto navštívil poručík Žďárský, v civilním životě redaktor, aby chybně uvedené údaje o mužstvu uvedl na pravou míru. Z této spolupráce nakonec vzniklo interview, které místním obyvatelům přiblížilo vývoj československé armády v Rusku, vztah vojáků k Francii a své vlasti.⁶³ Miloslav Niederle v deníku vzpomíná, že *„Záhy začaly i jiné listy francouzské psáti o Čechoslovácích články pocházející z péra uznávaných lidí. V novinách „L'Oeuvre“ uveřejněn článek od René Pichona „Un nouvel allié“, v listech „Le Réveil du Lot“ dva obsažné články nadepsané „Les Tchèques“, v denníku „La Petite Gironde“ článek od Paul Margueritte, de l'Académie Goncourt „Nos alliés Tchèques“ a t. d., čímž zájem značně povzbuzen a vřelé sympatie širších kruhů, do té doby méně informovaných, získány. Zajímavé je připomenouti, že u zdejších knihkupců nedlouho po našem*

⁶³ VHA, fond Československý prapor v Cognacu, Deník s přílohami, inv. č. 11, kart. 1, nestr.

*příchodu objevila se i „La Nation Tchèque“ a v některých obchodech vyvěšeny dokonce i české nápisy“.*⁶⁴

Ve Francii také vznikla myšlenka tzv. vojenských kmoter. Tyto kmotry si s vojáky dopisovaly, vyměňovaly si dárky. K některým dokonce vojáci občas jezdili na dovolenou a navázali úzké vztahy. Otakar Husák ve svých pamětech píše: *„bylo z toho i několik poválečných sňatků. Asi 180 našich dobrovolníků vrátilo se po válce do Cognacu a trvale se tam usídlili a stali se váženými francouzskými občany“.*⁶⁵

7.1. Začátky ve Francii

Po příjezdu bylo potřeba vyřešit řadu problémů. Chutného jídla sice bylo dost, ale stále přetrvával problém s chlebem. Vojáci byli zvyklí na ruský černý chleba, který byl hutnější a vydatnější než francouzský. Ráno dostával každý voják černou kávu a dávku chleba na celý den. K obědu se podávala polévka, hovězí maso s bramborem nebo rýží a k večeři polévka s masem, nebo maso s bramborem, kaší apod. S platností od 15. listopadu do 31. prosince 1917 byl československému mužstvu zvýšen denní obnos určený na stravu o 15 centimů.

Nadále se však mužstvo potýkalo s nedostatkem tabáku. Každý voják dostával pouze malý příděl. Proto se i ve Francii stalo zvykem kouřit vyvařený čaj, což se ale dalo praktikovat jen dočasně. Důležitá byla také otázka hygieny. Každý týden se vojáci dvakrát koupali v přidělených umývárkách a jednou týdně si mohli dát bezplatně vyprat jednu soupravu prádla.⁶⁶ Na dodržování hygieny velení velice bedlivě dohlíželo. Jednak kvůli snaze zabránit vzniku, a případně také šíření nemocí, a také proto, aby si vojsko udrželo a ještě více posílilo dobrou pověst.

Ačkoli československé mužstvo bylo fyzicky velmi zdatné a všeobecně známé svým zachováním pořádku a hygieny, ani jemu se nevyhýbaly různé nemoci. Ještě v době pobytu ve Winchesteru se objevilo několik případů nákazy

⁶⁴ TAMTÉŽ, nestr.

⁶⁵ ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 402-403.

⁶⁶ VHA, fond *Československý prapor v Cognacu*, *Deník s přílohami*, inv. č. 11, kart. 1, nestr.

spálou. Přenesla se pravděpodobně od alsaských vojáků, z nichž dokonce několik mužů nemoci podlehl. Díky včasnému zásahu a dodržování přísných hygienických opatření se lékařům československého transportu podařilo zabránit většímu šíření nemoci. Dalším onemocněním, které se mezi vojáky občas vyskytovalo, byl svrab.

Každý, u koho se prokázalo podezření na jakoukoliv chorobu, byl okamžitě izolován od ostatních, aby nedocházelo k dalšímu šíření nemoci. V době pobytu v Cognacu se ve větší míře začaly objevovat také různé pohlavní choroby. Každý nakažený byl vyslechnut na velitelství, aby se zjistilo, kde a od koho k nákaze došlo.

Špatná situace panovala i v oblasti financí. Po dlouhé cestě byli všichni téměř bez peněz. Mužstvo sice za stravu neplatilo, ale důstojníci si jídlo museli kupovat sami ze svého. Zakládali se proto důstojnické jídelny, kde si však museli opatřit vše, včetně vybavení. Problém představovalo také ubytování. Důstojníci bydleli většinou v pronájmech, kde se vyžadoval nájem předem. Miloslav Niederle popisuje finanční situaci důstojníků následovně: „*Hmotné postavení našich důstojníků je shodno s postavením důstojníků francouzských, jež není nikterak skvělé. Francouzský důstojník obdrží na výstroj i výzbroj 250 fr., kterýžto obnos zvýšen je před odchodem do pole o 350 fr. Měsíční služné podporučíka obnáší 240 a poručíka 300 franků, kterýžto obnos za dnešních drahotných poměrů jeví se nedostatečným, obzvláště vzhledem k tomu, že francouzský důstojník musí si poříditi veškeré věci i potřeby od „a“ až do „z“ sám. Za skrovnou stravu (oběd a večeře) platíme 120 fr. (bez nápoje) a za byt průměrně 30 fr. Vzhledem k těmto nepříznivým poměrům zapůjčila Č. S. N. Rada každému důstojníku 500 fr., kterýžto obnos upláceti bude měsíčními splátkami*“.⁶⁷ Otakar Husák viděl příčinu finančních problémů v tom, že ještě stále nebyly vyřešeny všechny formality a náležitosti týkající se vytvoření samostatné československé armády. Vojenské pokladny nemohly, krom stravy pro vojáky, zaplatit nic a Národní rada také neměla dostatek finančních prostředků. I přesto, že peněz nebylo mezi vojáky nikdy nazbyt, podařilo se jim

⁶⁷TAMTÉŽ nestr.

několikrát uspořádat finanční sbírku, jejíž výtěžek byl věnován Československé národní radě, aby jej využila dle potřeby.⁶⁸

Ani potřebné základní vybavení nebylo samozřejmostí. Problém představovala už od pobytu v Anglii obuv. Při fasování nových párů se zjistilo, že vojáci nemohou boty obout. Vznikla tak fáma, že mužstvo předstírá, že nemůže boty nosit, aby nemuselo na frontu. Celou věc musela nakonec přezkoumat zvláštní komise. Lékařské prohlídky ukázaly, že pro nohy československých vojáků byly francouzské boty příliš nízké. Mužstvo tedy dostalo boty americké, které jim vyhovovaly mnohem lépe. Celá situace kolem nevhodné obuvi, a údajné nechoty zúčastnit se ostrých bojů, působila na československé vojáky jako zklamání, především proto, že se zde zpochybňovala jejich čest a odhodlání jít do boje za vlast, a poškozovala tak pověst mužstva v očích ostatních armád.

Dne 22. listopadu 1917 se vojákům začaly vydávat francouzské stejnokroje a vybavení. Otakar Husák ve svém deníku vzpomíná na přání mužstva ohledně vzhledu uniforem: „*Přáli jsme si khaki ale oblékli nás do bleu d'horizon a vysvětlili nám, že khaki nosí jen koloniální trupy, kdežto nás považují za metropolitní, což je v jistém smyslu vyznamenání*“.⁶⁹ Podle přání Edvarda Beneše navrhl malíř Ludvík Štrimpl některé detaily na nových uniformách, které měly jasně odlišovat československé vojáky od francouzských. Jednalo se například o nárameníky, označení ČS na knoflících a modrý baret. Později se na frontě mluvilo o Čechoslovácích jako o „les diables bleus“⁷⁰ - modrých ďáblech. Jako odznak československého mužstva bylo zavedeno nošení červenobílé stužky na levé straně čepice. Vojáci se neradi loučili se svými starými uniformami, s nimiž prošli Ruskem a celou cestu až do Francie. Tyto uniformy byly první, v nichž bojovali za samostatnost své vlasti, a mnoho z nich se proto nechávalo ještě naposledy v ruských uniformách fotografovat na památku.⁷¹

⁶⁸ VHA, fond *Československý prapor v Cognacu, Rozkazy*, Rozkaz č. 12, inv. č. 8, kart. 1, nestr.

⁶⁹ ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 399.

⁷⁰ TAMTÉŽ, s. 399.

⁷¹ VHA, fond *Československý prapor v Cognacu*, *Deník s přílohami*, inv. č. 11, kart. 1, nestr.

Postupně se mužstvu vydávaly nové zbraně. Místo německých Mauserovek, na které byli vojáci z východní fronty zvyklí, dostávali francouzské pěchotní pušky. Nejčastěji používanými kulometry byly francouzské Hotchkiss 1914 ráže 8 mm. Jednalo se o vylepšenou verzi předchozího modelu Hotchkiss 1909, který se často přehříval. Další zbraní, používanou československým vojskem ve Francii, byl lehký vzduchem chlazený kulomet Fusil Mitrailleur 1915 „Chauchat“ ráže 8 mm.⁷²

V práci pokračovala improvizovaná kancelář transportu, stále se však potýkala s řadou problémů. Nebylo dost per pro pracovníky a nedostatkové zboží představoval také papír. Jeho příděly nemohly vystačit pro nezbytnou agendu. Sepisovaly se seznamy jmen pro Československou národní radu, zakládaly se různé knihy, například kniha došlé a odeslané pošty, výkazy denního stavu, pokladní kniha atd. Vytvářely se spisy důstojníků, poddůstojníků a mužstva s veškerými daty, dále seznamy specialistů (kulometčící, ženisté, sanitáři, trubači, bubeníci) atd. Přípravovaly se matriky, členěné podle mobilizačních roků. Kapitán Husák po letech na fungování kanceláře vzpomínal takto: „.....a ačkoliv to zní pro kancelářskou práci podivně, v pravém slova smyslu dřeli, mrzli a dlouho do noci tísnilo se kolem svíček. Stále se vyplňovaly seznamy a nekonečné výkazy, velmi důležité byly naše interní rozkazy, méně rozkazující ale více vysvětlující dobrovolníkům o co jde“.⁷³ K usnadnění činnosti kanceláře přispěl Dr. Edvard Beneš, když s sebou při své návštěvě v den příjezdu vojáků do Cognacu přivezl psací stroj, který dal dispozici. Psací stroj usnadnil rozšiřování překladů vojenských povelů, instrukcí, psaní denních rozkazů apod.

Z iniciativy kapitána Husáka a důstojnických čekatelů byla sestavena skupina tvořená z překladatelů a zkušených cvičitelů, jejímž úkolem bylo přizpůsobit vojenský řád, jenž si vojáci přivezli z Ruska, francouzskému vojenskému řádu. Informace o vojenském řádu Francie čerpali z francouzských služebních knížek. Často docházelo ke sporům mezi překladateli, veliteli a sokolskými cvičiteli. Vypracované povely se rozepisovaly na stroji.

⁷² ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 423

⁷³ TAMTÉŽ, s. 400.

Důstojníci probírali povely s mužstvem jednotlivých rot a každý mohl předložit relevantní návrhy změn. Během čtrnácti dnů byl překlad a úprava povelů pro československý prapor hotov. Překládaly se také různé návody například „Návod a předpisy pro zacházení s kulomety“, „Výtah z vnitřní služby vojenské“ či „Nauka o střelbě“.⁷⁴ Dne 23. prosince byla určena ještě komise k vytvoření přesného vojenského názvosloví.

7.2. Dobrovolníci

Město Cognac bylo první, a zároveň také jedinou základnou československého vojska. Ještě před příjezdem Husákova transportu se zde usídlil československý oddíl převelený z Rumunska, kde prováděl koncem roku 1916 nábor Dr. Milan Rastislav Štefánik. V náboru se přihlásili Poláci, Alsasané a Češi zajatí během bojů v Rumunsku. Jednalo se o 310 mužů a tři důstojníky. Cesta byla velmi dlouhá, nejprve vedla z Rumunska do ruského Kišiněva, kde byl transport pět měsíců zadržován. Na počátku června 1917 opustil Rusko a odplul do Francie, aby 20. července 1917 přistál v přístavu ve městě La Palice. Oddíl se přesouval přes několik vojenských táborů a teprve 17. září 1917 se dostal do města Cognac.

Tento oddíl byl také připojen k 33. francouzskému pluku. Jejich spolupráce byla mnohem užší než s československým transportem. Do čela se dostal francouzský velitel. Výcvik skutečně řídili francouzští velitelé podle francouzských vojenských předpisů ne pouze oficiálně, jako tomu bylo u prvního ruského transportu československých vojáků. *“Duch tohoto oddílu značně liší se od ducha české armády v Rusku, zřízení nedemokratické- všude vidno, že zdejší voják neprodělal školu vojáka české armády na Rusi“*.⁷⁵

Dne 23. listopadu 1917 přijel do Cognacu první transport československých dobrovolníků z Ameriky, jenž vyplul z New Yorku 3. listopadu 1917 na lodi „Madonna“. Jednalo se celkem o 71 členů, většinou

⁷⁴ VHA, fond *Československý prapor v Cognacu*, *Deník s přílohami*, inv. č. 11, kart. 1, nestr..

⁷⁵TAMTÉŽ, nestr.

Slováků, jejichž velitelem byl Bernard Stejner. Ještě na lodi si dobrovolníci pro ukrácení dlouhé cesty založili vlastní časopis. Dne 19. listopadu zakotvila loď v Marseille a odtud vyjeli po dvoudenním čekání vlakem do Cognacu. Všichni dobrovolníci z Ameriky museli prodělat zvláštní výcvik, protože se jednalo o muže, kteří neměli žádné bojové zkušenosti. Proto jim byli jako důstojníci přidělováni vojáci, kteří přijeli z Ruska.

V průběhu několika příštích měsíců dorazilo do Francie několik dalších transportů dobrovolníků z Ameriky. Údaje o celkovém počtu amerických dobrovolníků se pohybují mezi 1830 a 2309 mužů (1244 Čechů a 1065 Slováků).⁷⁶ Náborová střediska sídlila ve městech New York, Pittsburgh, Cleveland, Chicago, Omaha a Texas. V jejich čele stáli důstojníci, kteří sem přijeli z Ruska – konkrétně se jednalo například o Zdeňka Fierlingera či Jána Jančeka.

V nábořech se podařilo získat přes 3000 dobrovolníků, mnoho z nich však bylo starších šedesáti let. Proto bylo třeba stanovit věkovou hranici 45 let. Velká část z přihlášených tedy ztratila možnost do Francie odplout.⁷⁷

Překvapení čekalo na některé turnusy amerických dobrovolníků, které byly, pravděpodobně kvůli selhání byrokracie a částečně i neschopnosti některých francouzských úředníků, poslány do zajateckých táborů, v nichž byli drženi němečtí zajatci, s kterými pak dobrovolníci museli chodit na nucené práce. Tento omyl se naštěstí brzy vysvětlil a dobrovolníci byli přesunuti do Cognacu. I přes nápravu tohoto omylu zanechala událost v českých a slovenských dobrovolnících z Ameriky pocit zklamání a ponížení.

Další problém se objevil mezi Slováky, kteří přijeli z Ameriky. Vadilo jim především to, že nemají své vlastní samostatné slovenské jednotky. Obávali se, že jejich společným zařazením s Čechy se ztratí z povědomí slovenské národní zájmy.⁷⁸ Jejich obavy byly nakonec působením Československé národní rady a řady krajanů ve Francii rozptýleny, takže nedošlo k větším projevům protestů.

⁷⁶ Karel PICHLÍK - Bohumil KLÍPA - Jitka ZABLOUDILOVÁ, *Českoslovenští legionáři*, s. 155.

⁷⁷ TAMTÉŽ, s. 155.

⁷⁸ TAMTÉŽ, s. 157.

Některé části srbské armády v Rusku byly postupně přepravovány na balkánské bojiště přes Bílé moře. V druhé polovině září opustily přístav Archangelsk a po čtrnáctidenní plavbě přistály v anglickém přístavu Inverness-Gordon. Vlákem byli vojáci do tábora Flowerdown u Winchesteru. Odtud poprvé zaslali čeští důstojníci tohoto transportu Československé národní radě v Paříži svou žádost o převedení ze srbského vojska do vojska československého.

Generál Ražič, srbský delegát v Paříži, projednával s československými důstojníky možnosti vytvoření československé jednotky pro balkánská bojiště a diskutoval o případném náboru vojáků ve Francii. Ukázalo se, že tento plán není realizovatelný kvůli vytvoření vojska ve Francii. Žádost byla nakonec změněna na převedení srbských vojáků do československého vojska ve Francii. Po několika jednáních mohlo 11 důstojníků a 30 vojáků přejít do československého mužstva ve Francii. Oddíl však ještě během jednání obdržel rozkaz k odjezdu, a tak je tato zpráva zastihla až v italském Tarentu. Této možnosti tak nakonec využilo jen zmíněných 7 důstojníků a 23 mužů, kteří se vrátili zpět do Francie.⁷⁹

Na základě žádosti Československé národní rady z jara 1918 umožnila srbská vláda přesun Čechů a Slováků ze soluňské fronty (někdy označované jako makedonská fronta) k československým jednotkám ve Francii. Všichni tito vojáci byli soustředěni v táboře Mitra v Soluni. První část odjela do Cognacu pod vedením poručíka dělostřelectva Františka Kryštofa v dubnu. Druhý transport následoval v květnu téhož roku. Velitelem byl po dobu cesty poručík František Melichar. Celkem opustilo touto cestou soluňskou frontu přibližně 500 vojáků.

Tyto dva transporty z Balkánského poloostrova se jen velmi problematicky začleňovaly do armády. V Cognacu byly označovány jako „Serbiánci“. Z bojů na soluňské frontě byli zvyklí na jiný způsob chování a boje. Všechny konflikty byly spojeny především s nepochopením mentality československých dobrovolníků. Řada problémů vyvstala v otázce jmenování nových důstojníků. Velká část srbských vojáků se ztotožňovala s názorem, že by

⁷⁹ VHA, fond *Československý prapor v Cognacu*, *Deník s přílohami*, inv. č. 11, kart. 1, nestr.

bylo nejlépe převzít srbské důstojníky do velení formujícího se československého vojska. Argumentem pro toto tvrzení byla větší bojová zkušenost. Trvalo to mnoho týdnů, než se podařilo překonat všechny neshody, které „Serbiánci“ měli s československým vojskem a částečně i s Československou národní radou v Paříži.⁸⁰

Na žádost Milana Rastislava Štefánika umožnila italská vláda v polovině roku 1918 odchod přibližně 850 Čechů a Slováků zajatých v Itálii do Cognacu, kde se připojili k československé armádě. Většina z nich byla do té doby internována v pracovních, případně zajateckých táborech.⁸¹ Na italském území proběhlo několik pokusů o vytvoření československých oddílů. V roce 1917 byl v zajateckém táboře Santa Maria Capua Vetere založen Československý dobrovolnický sbor.⁸²

Až z Austrálie přijelo bojovat za samostatné Československo 14 mužů, dalších přibližně 50 dobrovolníků přišlo z krajanské kolonie ve Francii.

Zájem stát se členem mužstva samostatné československé armády měli také vojáci, kteří dříve patřili ke slavné rotě „*Nazdar*“, jež se po těžkých ztrátách v bojích v roce 1915 rozpadla. Většina přeživších členů vstoupila do Cizinecké legie, bojující na mnoha místech francouzské fronty.⁸³

Po vydání dekretu o samostatnosti Československé armády probíhaly náborů dobrovolníků také v zajateckých a pracovních táborech na území Francie i mezi vojáky zajatými na srbské a italské frontě. Z vojáků a důstojníků Československé armády byli vybráni zástupci, jejichž úkolem bylo cestovat po Francii a v táborech provádět nábor mezi českými a slovenskými zajatci. Zpočátku nebyly výsledky akce příliš dobré. Tento stav se zlepšil teprve po vstupu prvních vojáků do Československé armády. Ti svým kamarádům, kteří se rozhodli zůstat v táborech, popisovali situaci prostřednictvím dopisů. Díky jejich informacím se do vojska hlásilo stále více zájemců.⁸⁴

⁸⁰ ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 413-414.

⁸¹ Karel PICHLÍK - Bohumil KLÍPA - Jitka ZABLOUDILOVÁ, *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*, Praha 1996, s. 155.

⁸² TAMTÉŽ, s. 121.

⁸³ Více k zapojení bývalých příslušníků roty „*Nazdar*“ například v knize PREININGER, Ladislav, *Přísaha, Deníky francouzského legionáře Ladislava Preiningerova 1913-1940*, 2001.

⁸⁴ ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 419-420.

Řadu vojáků však nepřesvědčila ani svědectví jejich kamarádů a bývalých spolubojovníků. Mezi nejčastější důvody, vedoucí k odmítnutí vstupu do samostatné Československé armády, byl ohled na rodinu, nechuť opět bojovat, strach o život, vyšší věk, či zdravotní problémy. Existovalo také mnoho vojáků, kteří považovali myšlenku rozpadu Rakouska-Uherska za nereálnou a boj za samostatný stát jako nesmyslný. Objevilo se několik případů, kdy se vojáci přihlásili pod pohrůzkou násilí.⁸⁵ Mnoho vojáků, především těch, kteří pocházeli z Rakouska-Uherska a mluvili plyně česky, vidělo v přihlášení do československého vojska způsob, jak se přes frontu dostat zpět domů. Jednalo se přibližně o dvě stovky dobrovolníků, kteří byli v průběhu měsíců května a června propuštěni a museli se vrátit zpět do zajateckých táborů, z nichž přišli.⁸⁶

7.3. Soudy

S narůstajícím počtem vojáků bylo stále více potřeba vlastního vojenského soudnictví. Závažných prohřešků nebylo mezi vojáky mnoho, většinou se jednalo o výtržnictví v opilosti nebo o nepovolené vycházky vojáků po městě. Podle vojenských pravidel nesmělo mužstvo po předem určené hodině, tedy po půl deváté, opouštět vojenský tábor, pokud k tomu nebyli pověřeni svým velitelem. Porušení takového nařízení mohlo vést k narušení představy o disciplinovanosti československého vojáka.⁸⁷ Z tohoto důvodu rozhodlo velení ještě v době pobytu v táboře Flowerdown, že vycházky do města budou povolovány jen spolehlivým vojákům, kteří by neohrozili svým neuváženým chováním pověst mužstva. Každý den se ke schválení odevzdávaly seznamy se jmény těch, kteří chtěli navštívit město. Počet vojáků kolísal a záležel většinou na aktuální situaci.⁸⁸

Problémy s opilostí se rozmnožily hlavně v době, kdy do Cognagu přijeli dobrovolníci z Ameriky. Na rozdíl od vojáků, kteří absolvovali cestu z Ruska,

⁸⁵ Marie KOLDINSKÁ – Ivan ŠEDIVÝ, *Válka*, s. 142.

⁸⁶ Karel PICHLÍK - Bohumil KLÍPA - Jitka ZABLOUDILOVÁ, *Českoslovenští legionáři*, s. 150.

⁸⁷ VHA, fond *Československý prapor v Cognacu, Rozkazy*, Rozkaz č. 25, inv č. 8, kart. 1, nestr

⁸⁸ TAMTÉŽ Rozkaz č. 3, inv č. 8, kart. 1, nestr

měli více peněz, a tím i větší možnost utrácet za alkohol, což často dělali. Důstojníky i většinu mužstva jejich chování na veřejnosti pohoršovalo, protože kazilo dobrý obraz Československého vojáka, který se snažili prezentovat. V knize rozkazů se kapitán Husák vyjadřuje k prohřeškům proti dobrým způsobům, způsobených opilstvím, takto: „*Bratrská kázeň nezná žádného opilství! Tímto přečinem vylučuje se provinilec ihned ze svazku bratrského poměru. Žádný důstojník a voják nesmí trpěti oslovení „bratře“ opilcem, který bude s dvojnásobnou přísností vojenských zákonů trestán*“.⁸⁹

Nejvážnějším případem, který zmiňuje v pamětech kapitán Otakar Husák, byla událost, jež se stala v Champagni, kde bylo ubytováno velitelství brigády a také 22. střelecký pluk. Místní francouzští četníci přivedli dva československé dobrovolníky, kteří byli chyceni u švýcarských hranic. Během výslechu na velitelství se ukázalo, že se jedná o dva dezertéry, kteří byli po jednom z bojů na frontě považováni za nezvěstné. Oba se přiznali, že vstoupili do československého vojska pouze proto, aby se tak dostali ze zajateckého tábora. Podle jejich výpovědí neměli nikdy v úmyslu bojovat proti Německu nebo Rakousku-Uhersku.

Zběhové měli být předáni polnímu soudu. Ještě, než je odvedli do vězení, strhla jim stráž v budově velitelství všechny odznaky a insignie československého vojska, což bylo mezi mužstvem považováno za největší vojákovu potupu. Spolubojovníci obou dvou provinilců se podle Otakara Husáka propadali hanbou nad jejich činem, který považovali za obrovskou urážku oddílu a pošpinění cti celé československé armády. Vojenská čest byla tehdejšími vojáky vnímána jako to nejcennější, co měli.

Večer se za městem sešlo několik desítek vojáků. Mluvílo se o možnostech, jak nejlépe vyřešit tento ponižující incident. Převládaly obavy ze soudu a především z toho, jak bude vojsko posuzováno, kdyby se objevily ještě další podobné případy. Z tajné porady vzešlo rozhodnutí, že je třeba dát výstrahu všem, kteří by o podobném činu uvažovali.

⁸⁹ TAMTÉŽ, Rozkaz č. 43, inv č. 8, kart. 1, nestr.

V noci se před vězením na okraji města objevila skupina vybraných dobrovolníků, kteří se na průběhu akce předem domluvili se stráží. Protože kromě obou dvou provinilců byli ve vězení ještě další tři vojáci pro opilství, bylo inscenováno „přepadení“. Strážní byli svázáni, aby nebylo možno je z ničeho obvinít. Oba dezertéry odvedli vojáci na louku, kde stála prádelna krytá stříškou. Zde proběhl ještě poslední výslech. Provinilci si sami museli uvázat smyčky na trámy a stoupnout na žebříky, které jim vojáci podtrhli pod nohama. Mrtvolky byly svěřeny a odneseny zpět do vězení.⁹⁰

Velitel tábora nařídil přísné vyšetřování a kapitán Husák dostal za úkol zjistit, co se přesně stalo, a odhalit účastníky tajné exekuce. Začaly proto výslechy mužstva. Vojáci měli vypovědět, co o noční události vědí. Všichni údajně shodně odpovídali, že o tajné popravě zběhů předem věděli a tento čin schvalují. Zároveň uvedli, že podobný trest čeká každého, kdo by se o dezerci pokusil. Žádný konkrétní viník nakonec nebyl označen, a proto nemohlo dojít ani k potrestání. Celé vyšetřování případu bylo ukončeno generálem de Bois, který na konec protokolu o vyšetřování napsal: „*Quelle Esprit formidable! - Jaký obdivuhodný duch!*“⁹¹

7.4. Volný čas a kultura

Mužstvo nadále pokračovalo ve studiu francouzského jazyka. Kromě běžného vyučování, které vedli důstojníci čekatelé, byly vytvořeny ještě další zvláštní kurzy. Jejich otevření umožnila ochota francouzského seržanta Cauet, ředitele „Théâtre français“ v Chicagu, jenž se rozhodl dávat hodiny navíc zadarmo. Celkem byly vypsány tři úrovně obtížnosti kurzů: začátečníci, méně pokročilí a pokročilí. Pro každý stupeň byly vyhrazeny dva dny v týdnu. Vyučování probíhalo v „Collège de Cognac“ a účastnili se ho především důstojníci a důstojníci čekatelé.

⁹⁰ ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 478-479.

⁹¹ TAMTÉŽ, s. 479. O incidentu píše také Ladislav Burda ve svém článku *Šlo o čest československého vojska* uveřejněném na straně 276-278 ve sborníku *Československá légia vo Francúzsku* vydaném v roce 1930. Digitálně zpracováno: http://www.pamatnik.valka.cz/externi_soubory/dokumenty/sbornik-francie.pdf.

Dobrá znalost francouzského jazyka měla velký význam. Bylo nezbytné, aby se vojáci byli schopni domluvit s francouzským velením a dokázali rychle plnit rozkazy nezávisle na překladatelích. Znalost místního jazyka hrála také velkou roli při komunikaci a sbližování se s místními obyvateli, kteří se o československé vojáky stále více zajímali. Komunikace a společenské styky významně pomohly při zlepšování znalosti francouzštiny a rozšíření slovní zásoby, přirozeně nejen vojenské.

Ve zlepšování svého umění pokračovali také zpěváci a hudebníci. Pěvecký sbor řídil i nadále důstojnický čekatel Rytíř, jenž mu od jeho vzniku na lodi Kursk cestou do Anglie věnoval každou volnou chvíli. Po celou dobu své existence slavil tento pěvecký sbor velké úspěchy. Cvičení samozřejmě probíhalo, až když byly všechny denní povinnosti splněny, ve volném čase mužstva. Možnost aktivně se účastnit zkoušek, i když ve svém osobním volnu, kterého vojáci neměli příliš, představovala vítanou změnu v běžném vojenském životě. Zkoušky se konaly ve volné přírodě nebo v různých ubytovacích místnostech.

Na 1. prosince 1917 připravil pěvecký sbor koncert pro americké a srbské dobrovolníky. Velitelé určili výjimečně hodiny i během dne, kdy byli účinkující uvolněni ze svých denních povinností, aby mohli na vystoupení řádně zkoušet. Koncertu se zúčastnilo také přibližně 40 vojáků od každé roty a důstojnický sbor. Pozváni byli rovněž představitelé města Cognac. Koncert měl velký úspěch a zástupci města souhlasili s tím, aby pěvecký sbor pro příště mohl zkoušet v místnostech „Ecole du centre“, a to vždy od šesti do osmi hodin večer v teple a řádném osvětlení. Zpěváci měli nacvičeno několik skladeb: anglickou hymnu, francouzskou Marseillaisu, „Kde domov můj“, „Nad Tatrou sa blýská“, Malátovy „Máje“, Křížkovského „Běžela ovečka“ a „Utonulá“, Moorovo „Zapadlo sluníčko“, Lvova „Česká muzika“, Pospíšilovy „Pomněnečky“ a „Tancuj, tancuj, vykrúcaj“. Neoficiálním heslem pěveckého sboru bylo „Zpěvem k srdci“, protože věřili, že prostřednictvím zpěvu si dokáží získat

sympatie místních obyvatel, tak, jako tomu bylo například ve Winchesteru nebo i na lodi Kursk.⁹²

Stejně pilně jako pěvecký sbor cvičili také hudebníci pod vedením důstojnického čekatele Horáka. Ani oni neměli dobré podmínky – neměli mnoho míst, kde by mohli zkoušet, chybělo osvětlení, nebyl dostatek not pro všechny účinkující. V době vzniku hudebního tělesa, ještě na lodi Kursk, nebyly žádné notové záznamy, podle nichž by bylo možné hrát. Několika vojákům, profesionálním hudebníkům, se podařilo dát po paměti dohromady některé partitury. Nebyly sice zcela přesné, ale i tak to jejich kolegům velice pomohlo. Největším problémem se ukázal nedostatek hudebních nástrojů. I přes tyto nesnáze slavili hudebníci, stejně jako pěvecký sbor, na zmíněném koncertu velký úspěch. Dr. Edvard Beneš po několika prosbách dokonce přislíbil, že se pokusí sehnat nástroje pro všechny hudebníky.

Pro vojáky byla založena knihovna, aby si ve volných chvílích mohli u četby odpočinout, poučit se a rozšířit své znalosti a vzdělání. Knihovnu sestavili z knih, které vojáci s sebou přivezli z Ruska. Doplnili ji dobrovolníci z Ameriky, další literaturu dodala také Československá národní rada. Publikace byly roztríděny podle jazyka na české, anglické, francouzské, ruské a německé. Témata knih byla různá. Bylo možné zde najít odborné publikace, například vojenské, přírodovědné a historické či jazykovědné slovníky, nacházela se zde také beletrie, detektivní romány, humoristické knihy a tak dále. Knihy se půjčovaly vždy na týden, a pokud neměl o titul nikdo další zájem, bylo možné půjčit si jej na dalších sedm dní. Správcem knihovny se stal Bernard Šteiner, který přijel do Francie s prvním oddílem dobrovolníků z Ameriky. Součástí pestrého knihovního fondu byl také sborník českých a slovenských písní, sesbíraný podporučíkem Miloslavem Niederlem spolu s několika dalšími vojáky, aby se je každý voják mohl naučit ve správném znění.⁹³ Prostřednictvím české hudby a zpěvu českých a slovenských lidových písní upevňovali vojáci

⁹² VHA, fond *Československý prapor v Cognacu*, *Deník s přílohami*, inv. č. 11, kart. 1, nestr.

⁹³TAMTÉŽ. 1, nestr.

svůj vztah k vlasti, nově se formujícímu státu a společnému národu Čechů a Slováků.

Podporučík Niederle byl v otázce vyplnění volného času mužstva velice činný, především v oblasti rozšíření kulturního přehledu a vzdělávání. Podnikl důležité kroky k založení prvního plukovního časopisu. Nebylo samozřejmě možné jej vydávat ve větším množství výtisků, ale jednotlivá čísla byla ukládána v knihovně, aby se tak zpřístupnila většímu počtu vojáků.

Důležitou součástí osobního volna bylo bezesporu psaní dopisů rodinám a přátelům, kteří zůstali doma, nebo spolubojovníkům, kteří se rozhodli nevstoupit do nově formované armády a raději zůstali v zajateckých táborech. I tak běžná věc, jako osobní korespondence, podléhala přísným nařízením Československé národní rady a francouzských vojenských úřadů. V dopisech se nesměli pisatelé například zmiňovat o vojenských poměrech, tedy o počtu mužů, umístění posádek atd. Pro snazší kontrolu bylo vydáno doporučení, aby vojáci psali místo dopisů jen korespondenční lístky. Ty jim byly vydávány kanceláří praporu. Korespondence, která neprošla povinnou cenzurou, byla francouzskou poštou automaticky ničena.⁹⁴ Psát do Ruska nebylo na konci roku 1917 vůbec možné, protože francouzské vojenské úřady zcela přerušily s Ruskem poštovní spojení. Pokud mužstvo očekávalo odpověď na svůj dopis, museli všichni uvádět zpětnou adresu Československé národní rady, tedy: 18. Rue Bonaparte. PARIS. Conseil National des Pays Tchêco-Slovaques. – Pour l'armée Tchêco-slovaque. Následovalo jméno vojáka a číslo roty, které bylo nahrazeno příslušným písmenem v abecedě, např. 1. rota měla označení A, 2. rota označena jako B atd.⁹⁵ Z této adresy byly dopisy přeposílány k příslušným oddílům. Do Paříže byla pošta odesílána vždy dvakrát týdně.

Českoslovenští vojáci netrávili volný čas v Cognacu pouze hudbou, zpěvem nebo četbou. Nedílnou součástí jejich života byl samozřejmě také sport. V Československém vojsku byla dokonce kromě každodenního vojenského cvičení také zavedena cvičení sokolská. K vypracování jednotlivých sestav byla

⁹⁴ VHA, fond *Československý prapor v Cognacu*, *Rozkazy*, Rozkaz č. 13, inv č. 8, kart. 1, nestr.

⁹⁵ TAMTÉŽ, Rozkaz č. 38, inv č. 8, kart. 1, nestr.

ustanovena speciální komise pod vedením Josefa Seidla a Josefa Nováka.⁹⁶ Z tělesných cvičení nebyli omluveni dokonce ani vojáci ve výkonu trestu. Vojenská stráž je z vězení vyvedla na cvičení a po jeho konci je zase odvedla zpět do cely. Z toho je jasně patrné, jak velký význam přikládali českoslovenští vojáci a jejich velitelé udržení a zlepšení fyzických schopností.

Sport hrál v životě vojáků důležitou roli. Pomáhal udržovat muže v dobré fyzické, a také psychické kondici. Spolu s různými kulturními akcemi se takto prezentovali českoslovenští vojáci jako příslušníci silného a kulturně vyspělého národa, za jehož osvobození zde bojovali.

Velké oblibě, stejně jako v Anglii, těšila se i zde v Cognacu kopaná. Z Winchesteru si mužstvo přivezlo několik kopacích míčů. Některé dostali darem od obyvatel a místních vojáků, na jiné se jim podařilo ušetřit z vlastních peněz. Již v Anglii bylo vedení sportovních záležitostí svěřeno poručíkovi Janu Satorie. V Cognacu se podařilo sestavit dvě stálá fotbalová mužstva, první z ruského transportu a druhé z amerických a srbských dobrovolníků.⁹⁷ Kapitánem prvního se stal poručík Reš, jenž přišel do Cognacu s českou částí z Rumunska a kapitánem druhého byl určen Svoboda. Oba týmy zvítězily při přátelských utkáních, konaných 2. prosince 1917. První mužstvo porazilo místní klub „Collège“ 7:1 a druhé (záložní) zvítězilo nad záložním mužstvem Cognacu 6:0. Hrál se i s dalšími městy, například s Bordeaux, La Rochelle či Jarnac.

Poručík Satorie se dále snažil o rozšíření sportovní činnosti vojáků. Na jeho popud bylo založeno „Sportovní mužstvo prvního československého pluku ve Francii“, za jehož čestného předsedu byl vybrán kapitán Otakar Husák. Sportovní mužstvo se kromě kopané věnovalo disciplinám lehké atletiky (běh, skok do dálky i do výšky, chůze, vrh koulí, oštěpem a diskem), šermu, veslařství a sokolským cvičením. Místní sdružení „Union sportce Cognacaise“ umožnilo fotbalistům trénovat na jejich fotbalovém hřišti. Stejně ochotně zapůjčilo tělocvičnu, kde probíhala cvičení na prostných a na nářadí.⁹⁸

⁹⁶ VHA, fond *Československý prapor v Cognacu*, *Deník s přílohami*, inv. č. 11, kart. 1, nestr.

⁹⁷ ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 406-407.

⁹⁸ VHA, fond *Československý prapor v Cognacu*, *Deník s přílohami*, inv. č. 11, kart. 1, nestr.

S koncem roku se konala řada fotbalových utkání. Například 30. prosince se odehrál velký fotbalový turnaj, kterého se účastnila celkem čtyři nejlepší mužstva z okolí. Nejlepšími týmy bylo mužstvo české a místní klub „Amical“. Tyto dva kluby porazily své soupeře, vzájemný souboj však skončil remízou. I přesto byl tým „Amical“ vyhlášen vítězným, protože dal v celkovém součtu všech utkání o jeden gól víc. Mezi oběma mužstvy panovalo velké napětí. Další zápas, stejně jako závody v chůzi, byl pro nepřízeň počasí odložen.

7.5. Vánoce

V polovině prosince začaly přípravy na vánoční svátky. Dne 18. prosince přijel do Cognaku za mužstvem malíř Ludvík Strimpl, který vojákům dovezl z Paříže věci potřebné pro uspořádání vánočních koncertů a zábav. Také s sebou přivezl 6000 franků věnovaných americkými Čechy a Československou národní radou na nadílku pro mužstvo. Celá částka, která nebyla zanedbatelná, však nefinancovala pouze vánoční dárky. Přibližně 2000 franků bylo uschováno na oslavu konce roku, 500 franků si mezi sebe rozdělil pěvecký sbor, hudebníci, sportovní oddíl a Sokolové. Z dalších pěti set franků se pořídily dárky pro každou z dvanácti rot. Za zbylé tři tisíce franků se nakoupily dárky pro jednotlivé vojáky. Na každého vojáka připadla částka ve výši 1,50 franku.

Na nákup dárků se vydali Ludvík Strimpl, poručík Jan Satorie a podporučík Miloslav Niederle do Bordeaux, kde jim velice pomohl bratranec malíře Strimpla, český sládek, pan Malý. Pro vojáky zakoupili především praktické věci, jako například nože, notesy, dýmky, kartáčky na zuby, mýdla, jehly, nitě, jehelníčky apod. Pro rotu pořídili strojky na stříhání vlasů, hřebeny, kartáče nebo nůžky.⁹⁹ Jednalo se zpravidla o nezbytné předměty, které vojáci v realitě válečné každodennosti velmi oceňovali. Drobné osobní dárky, většinou ručně vyrobené, si mezi sebou dávali vojáci. Šlo většinou o malované obrázky, vyřezávané figurky a podobně.

⁹⁹TAMTÉŽ, nestr.

O slavnostní sváteční atmosféru se postaral koncert, jenž proběhl v neděli 23. prosince od dvou hodin odpoledne. Produkci byl přítomen generál Cheré a přední osobnosti města Cognac. V rámci koncertu promluvil o českém národě lieutenant-colonel Cazalet, který několikrát navštívil Prahu a zajímal se především o sokolská cvičení a smýšlení. Součástí koncertu bylo samozřejmě vystoupení zpěváků, sboru i sólistů, a také hudebníci měli možnost ukázat své umění. Během vánočního vystoupení předvedli vojáci také ukázky slováckých tanců a sokolských cvičení se světelnými kužely. Z vybraných příspěvků uspořádalo místní dobročinné sdružení nadílku pro československé a francouzské vojáky. Při této příležitosti byly mužstvu rozdány dary, zakoupené z peněz Československé národní rady. Mnoho dáreků obdrželi vojáci také od svých francouzských „kmoter“ a Čechů žijících ve Francii.¹⁰⁰ Od Dr. Beneše přišel z Paříže telegram: „ *U příležitosti Vaší slavnosti přeji Vám upřímně jménem Nár. Rady veselé vánoce a lituji, že nemohu býti s Vámi. Práce spojené s uveřejněním dekretu, jež Vám přinášíme jako vánoční dárek, vyžadují, abych zůstal v Paříži. Prosím Vás vyříditi všem našim důstojníkům a mužstvu, že jsme vši myslí u Vás a že upřímně se radujeme nad tím, že první československá armáda je skutečně založena. Rok, jenž právě nadchází, bude jistě rokem naší slávy a vítězství. Mnoho pozdravů a srdečné přání našim udatným vojákům* “. ¹⁰¹

7.6. Vydání dekretu

Po celou cestu do Francie a následně i během pobytu v Cognacu všichni českoslovenští vojáci čekali, kdy se Československé národní radě v Paříži podaří přesvědčit francouzskou vládu, aby oficiálně uznala samostatnou existenci československého vojska. Tento záměr podpořili ministři Clemenceau a Pichon, kteří napsali doporučující dopis prezidentu Francouzské republiky

¹⁰⁰ TAMTÉŽ, nestr.

¹⁰¹ VHA, fond Československý prapor v Cognacu, Rozkazy, Rozkaz č. 49, inv. č. 8, kart. 1, nestr.; VHA, fond Československý prapor v Cognacu, Deník s přílohami, inv. č. 11, kart. 1, nestr.

Raymondu Poincaré. Znění doporučujícího dopisu bylo zveřejněno v oficiální knize rozkazů československého mužstva ze dne 19. prosince 1917.

Dne 16. prosince 1917 podepsal francouzský prezident Raymond Poincaré dokument, v němž souhlasil s vytvořením samostatného československého vojenského sboru na území Francie a s jeho nasazením na frontě. Mezi vojáky vyvolalo podepsání dekretu obrovské nadšení, protože se konečně podařilo naplnit to, oč se snažili již od dob svého aktivního působení v Rusku, tedy o uznání samostatné československé armády. Tento dokument pro ně představoval významný krok k získání samostatnosti pro svou vlast.

Vydání dekretu o samostatnosti československé armády vyřešilo mnoho problémů. Nyní v případě, že došlo k zajetí některého z vojáků, mu již nehrozil trest smrti za dezerci, jako tomu bylo doposud. Další nesnáz, kterou podpis dekretu vyřešil, byla otázka financí. Od nynějška byla armáda financována formou půjčky francouzské vlády Československé národní radě. Měla být splacena postupně, po ukončení války. To umožnilo částečné navýšení platu vojáků a také dokoupení nutného vybavení.

Dne 19. prosince 1917 byl obsah dekretu zveřejněn v „Journal officiel de la République Française“. V Československé „Samostatnosti“ otiskli překlad dekretu 25. prosince 1917. Na počátku února 1918 byl ještě tento právní doklad detailněji rozpracován v „Instrukci francouzského ministerstva války a Národní rady československé o utvoření autonomní československé armády“.¹⁰²

V mnoha francouzských novinách se opět začalo objevovat množství článků o Čechoslovácích a nově vydaném dekretu, čímž byla veřejně dána najevo podpora Francie vůči Československé národní radě. Články nevycházely jen ve Francii, mnoho jich bylo otištěno také v anglických a italských novinách. Publicita vyvolaná dekretem svědčí o jeho důležitosti nejen pro československé vojsko, ale také pro zbytek válčících států. Rakousko-Uhersko reagovalo na nastalou situaci zpřísněním dohledu nad Čechy a Slováky a další vlnou perzekucí vůči obyvatelům.

¹⁰² Karel PICHLÍK - Bohumil KLÍPA - Jitka ZABLOUDILOVÁ, *Českoslovenští legionáři*, s. 154.

I přesto, že byla Francií oficiálně uznána samostatnost československého vojska, byli do jeho čela dosazeni francouzští důstojníci, což pochopitelně vyvolalo velké překvapení a projevy nesouhlasu mezi vojáky. Konkrétně se jednalo o generála Maurice Janin, jehož poučником¹⁰³ měl být major Dr. Milan Rastislav Štefánik. Za velitele prvního pluku byl vybrán francouzský plukovník Armand Charles Philippe. Jeho poučником byl určen kapitán Josef Šnejdárek.

Po telegrafické žádosti kapitána Otakara Husáka přijel do Cognacu Dr. Edvard Beneš, aby ukončil všechny dohady týkající se velení. Dr. Edvard Beneš vysvětlil, že dosazení francouzských důstojníků není snaha o pofrancouzštění, nebo o začlenění československého vojska do francouzského. Úkolem francouzských důstojníků bylo ukázat mužstvu specifika francouzské armády a fronty. Po dohodě s plukovníkem Philippem, kapitánem Husákem a Dr. Edvardem Benešem bylo vyřešeno postavení francouzských důstojníků, kteří nebyli označeni jako „velitelé“, ale jako „odborní poradci“ českých velitelů.¹⁰⁴ Plukovník Philippe při proslovu k mužstvu prohlásil, že nechce zasahovat do tradic českého vojska, ale naopak je chce zachovat. *„Plukovník pak cítí upřímnou náklonnost k českému vojáku a neopomine žádné příležitosti, aby tuto nedal na jevo. Pozdravuje vojáky naším národním „Na zdar“ a rovněž naučil se již několika českým povelům, jichž s oblibou používá. Svoji pracovnu dal si vyzdobiti našimi prapory, dal se poučiti o jich významu i historii a s pýchou ukazuje je každému návštěvníku“.*¹⁰⁵

I přes své prohlášení se plukovník Philippe dlouho nemohl smířit s některými specifiky mužstva. Snad nejvíce mu vadilo tempo pochodu. Podle vojenských předpisů patřili českoslovenští vojáci ke střelcům a ti měli pochodovat velmi rychlým tempem. Čechoslováci však pochodovaly po vzoru sokolů tempem, které se plukovníkovi zdálo příliš pomalé. Stejně jako řadě dalších velitelů se mu nelíbilo oslovování „bratře“. Naopak se veliteli velice

¹⁰³ Poučnik- takto označuje kapitán Otakar Husák československé důstojníky, kteří byli přiděleni francouzským velitelům. Z kontextu vyplývá, že tito poučníci měli v případě potřeby pomáhat francouzským důstojníkům.

¹⁰⁴ VHA, fond *Československý prapor v Cognacu*, *Deník s přílohami*, inv. č. 11, kart. 1, nestr.

¹⁰⁵ TAMTÉŽ, nestr.

zamlouvalo, že při přehlídkách a pozdravech vojáci nastoupení v útvaru vždy očima pozorují velitele.

7.7. Rozdělení na 21. a 22. pluk

Dne 12. ledna 1918 byl v sále radnice v Cognacu slavnostně vyhlášen vznik 21. československého střeleckého pluku. Teprve o týden později, 19. ledna 1918, však začaly probíhat veškeré přípravy na jeho vytvoření.¹⁰⁶ Pluk byl označen číslem 21., protože čísla 1-20 byla vyhrazena pro oddíly v Rusku. Zároveň bylo oficiálně vyhlášeno konečné přidělení důstojníků a poddůstojníků k jednotlivým rotám a funkcím. Úpravy se týkaly také zařazení mužstva a rozdělení jednotlivých oddílů. Celkem byly vytvořeny tři prapory. Každý prapor měl vždy čtyři roty, každá čtvrtá rota praporu byla rotou kulometčků.

Díky množství dobrovolníků z Francie i ze zahraničí se počet vojáků stále zvyšoval. Dosáhl dokonce takového množství, že plukovník Philippe nařídil každému ze tří již existujících praporů, aby losem určil roty, které by následně vytvořily IV. prapor. Ten se měl stát základem pro nový 22. československý střelecký pluk. První tři prapory doplnily své počty prostřednictvím stále přicházejících dobrovolníků. Již 19. března 1918 odpochoval IV. prapor do města Jarnac, kde byl 20. května 1918 oficiálně ustaven jako nový 22. československý střelecký pluk. V březnu 1918 se také konečně československé vojsko definitivně oddělilo od 33. francouzského pluku, se kterým bylo do té doby administrativně spojeno, a to už od svého příchodu do Francie.¹⁰⁷

¹⁰⁶ ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 421.; Karel PICHLÍK - Bohumil KLÍPA - Jitka ZABLOUDILOVÁ, *Českoslovenští legionáři*, s. 158.

¹⁰⁷ ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 440.

7.8. Průběh výcviku v kurzu a na frontě

Francouzští důstojníci trvali na tom, aby každý důstojník a důstojnický čekatel prošel speciálními vojenskými kurzy a zácvikem na frontě. Většina vojáků i důstojníků sice měla zkušenosti z boje, nicméně francouzská strana na této své podmínce trvala.¹⁰⁸ Argumentovali tvrzením, že francouzská fronta má oproti frontě v Rusku svá specifika a nelze je proto srovnávat.

Existovaly různé školy pro velitele rot. Ve Francii fungovaly také specializované kurzy pro kulometčíky a minometčíky, granátníky, kurz telefonistů atd., trvající většinou dva až čtyři týdny, podle svého zaměření a náročnosti výcviku. Většina školení byla zakončena přidělením na službu v pluku na frontě, pro získání dalších praktických zkušeností v boji.

Kapitán Otakar Husák byl přidělen do IV. armády generála Gouranda do „Cours Supérieur d'Infanterie“, určené pro velitele batalionů, která působila ve Vadeney u Chalonsu.¹⁰⁹ Kurz vedl commandant Lemaire, který byl podobně jako většina velmi zvědav, kdo jsou „Tchécoslovaques“, o nichž toho v posledních měsících tolik slyšel a četl. Zajímal ho způsob a průběh bojů na východní frontě. Především se však chtěl co nejvíce informovat o způsobu, jakým vojáci v Rusku prováděli rozvědky. Na francouzské frontě nebylo provádění rozvědek tak rozšířené jako v Rusku. Prováděli je spíše vojáci americké armády, ale jejich výsledky při těchto podnicích nebyly tak dobré jako ty československé. Po konečném přesunu 21. československého střeleckého pluku na frontu mohli vojáci ukázat sousedním jednotkám, jak co nejúčinněji proniknout v malých skupinkách na území nepřítele.

V kurzech probíhaly různé přednášky, například o přípravě a průběhu útoku a obrany. Často byl na programu velice detailní rozbor bitvy doplněný diapozitivy a leteckými snímky terénu před bitvou a po jejím konci. Vedoucí kurzu se zajímali o to, jaké změny vidí členové kurzu v terénu, podrobně jim ukazovali, jak vyhledat správné opěrné body, kde a jak nejlépe odhalit

¹⁰⁸ Výjimku představovali dobrovolníci z Ameriky, kterým zkušenost z boje chyběla zcela.

¹⁰⁹ ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 430.

nepřátelská kulometná hnízda, či kam umístit ta vlastní. Další součástí přednášek bylo také předávání zkušeností z boje s tanky. Tyto zbraně nebyly v době první světové války, především na francouzské straně, příliš oblíbené a vojáci s nimi doposud neměli mnoho zkušeností.

V průběhu výuky ukázali francouzští velitelé svým frekventantům, jak se ještě před bojem propočítává, kam až pravděpodobně dokáže, při daném typu terénu, šířce útoku a dalších známých podmínkách, proniknout útočící batalion. Na francouzské frontě, na rozdíl od té východní, se dopředu zvažovalo jak, a jestli má smysl se o útok v dané chvíli pokoušet. Na francouzské frontě se využívala také věda.

Kurzy neprobíhaly pouze v učebnách teoretickým výkladem. Součástí byl samozřejmě také výcvik v terénu. Okopy v okolí byly upraveny podle toho, jaký druh útoku se měl probírat. Často se cvičily útoky nebo jiné vojenské operace rovněž v noci či za špatného počasí. Mnohokrát se nacvičovalo v mlze, jež se velice často objevovala i na frontě. Zkoušely se různé chyby nebo nepředvídané události, které mohly ve skutečném boji nastat.

Po přesunu na území, kde probíhaly ostré boje, pozorovali důstojníci, jak v reálu probíhá boj na francouzské frontě. Zde bylo běžnou praxí, že vybraný úsek fronty se oddělil od okolí silnou dělostřeleckou palbou. Pěchota měla v době dělostřeleckého útoku obsadit určenou část nepřátelského území a získat co nejvíce zajatců, aby bylo možné pokusit se od nich vymoci užitečné informace. Tyto útoky bývaly účinné, ale často znamenaly velké ztráty na obou stranách fronty. Někdy se stávalo, že z útočící skupiny padli všichni vojáci.

Na ruské frontě probíhala snaha o získání informací od nepřátelských vojáků jinak. V Rusku se o vše postarala většinou jen menší skupinka vojáků. Ruské rozvědky byly podle kapitána Husáka mnohem účinnější. Hlavní výhoda byla v tom, že při přepadu menší skupinou vojáků a bez větších zásahů dělostřelectva existovala větší šance na získání živých zajatců, kteří mohli být později vyslýcháni.¹¹⁰

¹¹⁰ TAMTÉŽ, s. 436.

7.9. Předání praporu a přísaha

V úterý 25. června 1918 odjel kapitán Otakar Husák na přání Dr. Beneše z města Darney do Paříže, aby se zúčastnil příprav na složení přísahy mužstva a slavnostního předání praporu, jenž 21. československému střeleckému pluku věnovalo město Paříž. Kapitán Husák dostal za úkol sepsat návrh přísahy. Při vytváření textu se nejspíš nechal inspirovat vzorem přísahy, kterou napsal Rudolf Medek a již na konci roku 1917 ji schválila Odbočka československé národní rady v Kyjevě.

Již v sobotu 29. června odjeli kapitán Husák, kapitán Chalupa a Dr. Beneš spolu s Ludvíkem Strimlem a Miroslavem Plesinger-Božinovem, jakožto zástupci Československé národní rady, zpět do Darney.

Členy mezinárodní delegace, která se měla účastnit slavnostního předání praporu a přísahy vojáků, byli představitelé většiny spojeneckých zemí. Nejvíce zástupců zde měla francouzská strana. Ceremoniálu se zúčastnil prezident republiky Raymond Poincaré, ministr zahraničních věcí Stephen Pichon, ministr námořnictva Georges Leygues a další významní političtí činitelé. Mezi hosty byl také známý francouzský historik Ernst Denis.

Přítomen byl též velitel východních armády generál de Castelnau, velitel polské posádky ve Francii generál Archinard, generál Boissoudy velitel 7. armády a generál Vidalo, zástupce hlavního náčelníka hlavního štábu spojeneckých armád.

Své zástupce vyslaly i všechny spojenecké vlády. Jednalo se především o vojenské přidělence: generála Bowese a majora Baringe za Velkou Británii, Itálii reprezentoval major Brancaccio a Papa di Castiglione. Srbsko vyslalo majora Stefanoviče a Spojené státy americké zastupoval generál Pershing.¹¹¹

Množství důležitých politických i vojenských osobností svědčí o tom, jak významnou událostí předávání praporu bylo. Symbolicky tak spojenecké státy vyjádřily podporu československé armádě.

¹¹¹ TAMTÉŽ, s. 446-447.

Ačkoli kapitán Husák zaznamenává ve svém deníku vše, co se týkalo československého transportu z Ruska, rozhodl se nepopisovat slavnost předání praporu a přísahy podle vlastních vzpomínek. Své rozhodnutí vysvětluje obavou, že by jeho interpretace průběhu ceremoniálu nebyla nestranná. Jediné, o čem se sám zmiňuje, jsou dojmy ze složení vojenské přísahy. Ve svých zápiscích cituje překlad článku napsaného francouzským poslancem E. Fournola, který vyšel ve 3. a 4. čísle IV. ročníku „La National Tchèque“.

V neděli 30. června 1918¹¹² v devět hodin ráno proběhlo slavnostní přivítání hostů a delegátů na vlakovém nádraží v Darney generálem Janinem, prefektem departmentu a starostou města. Čestný oddíl, vedený podporučíkem Balcarem, vzdal poctu prezidentu Francouzské republiky Raymondů Poincarému. Po oficiálním uvítání se průvod vydal ulicemi města Darney, vyzdobenými francouzskými a československými prapory.

Celý ceremoniál byl připraven s velkou pečlivostí, aby nic nepokazilo tuto významnou událost. Seřazené Československé jednotky, 21. a 22. pluk, čekaly na louce za městem. Všichni hosté se postupně řadili okolo mužstva. Zazněla francouzská a československá hymna. Vojáci vzdali zbraní čest všem hostům a divákům. Následovala přehlídka, po níž se vojsko přeskupilo ke složení přísahy. Generál Janin pozdravil mužstvo podle jejich zvyku „Nazdar“ a vojáci mu sborově odpověděli. Následovaly proslovy Dr. Edvarda Beneše k prezidentu Poincaré a k vojákům. Poté byl za nadšeného volání vojáků přinesen prapor, dopravený do Darney den předem čestnou stráží z Paříže (návrh praporu vytvořil malíř František Kupka). Nakonec promluvil prezident Poincaré, a to přímo k vojákům, prostřednictvím nadporučíka Chalupy, který celý proslov překládal do češtiny.

Prapor byl předán plukovníku Philippovi, veliteli 21. pluku československých dělostřelců. Plukovník Philippe předal prapor do ochrany poručíka Kleinbergra. Generál Janin vydal příkaz a mužstvo přendalo zbraň z pravé ruky do levé a opakovalo po kapitánu Husákovi slavnostní přísahu.

¹¹² Na základě rozkazu prezidenta republiky Václava Havla ze 7. února 2002 se 30. červen stal oficiálním Dnem ozbrojených sil České republiky.

Na složení přísahy vzpomíná kapitán Husák v pamětech takto: „*Při čtení našeho slibu zdůraznil jsem silným hlasem konečné slovo přísaháme! Jako salva baterie vyrvalo se ze všech hrdel vojáků Přísaháme! Spontánně, nic nebylo připraveno ani nacvičeno! Všichni účastníci se přímo zachvěli a jejich dojetí bylo ještě stupňováno písní „Bývaly Čechové“ a „Božími bojovníky“ přímo náboženským zanícením zpívanými tisíci vojáky. Cizinci, ač neznali slova těchto písní, byli přímo drceni citem a fanatismem, který z nich sálal“.*¹¹³

Na popisu ceremoniálu, který přinesl zmiňovaný článek, a z deníku kapitána Husáka je jasně patrné, jak obrovský význam mělo předání praporu. Jednalo se o symbolický akt pro československé vojáky, pro něž představoval prapor nesmírně důležitý doklad uznání jejich samostatné existence a práva bojovat za svou věc. V mezinárodním politickém měřítku šlo také o stěžejní událost pro Československou národní radu, která v této době ještě nebyla spojeneckými státy oficiálně uznána jako představitelka budoucího státu, ale i přesto se jejím členům podařilo po měsících práce, vyjednávání a ústupků získat souhlas k vytvoření samostatného vojska.

Seřazené vojsko opustilo louku a hosté se vydali na prohlídku československého tábora. Řada z nich se později velice pochvalně vyjadřovala o vzorném pořádku a čistotě, jež zde panovaly. Současně také ocenili bezchybné chování československých vojáků. V jedenáct hodin většina oficiálních hostů opustila tábor a vydala se na vlakové nádraží, odkud odjel vlak zpět do Paříže.

Celá událost v Darney se velice výrazně podepsala také na propagaci československých vojsk. Informace obyvatelům přinášely různé francouzské deníky. Na stránkách známého obrazového týdeníku „L'Illustration“ otiskli celostránkovou kresbu příslušníka 22. československého střeleckého pluku. Autorem kresby byl válečný malíř Georges Scott, který se slavnostní přísahy účastnil jako jeden ze členů vládní delegace.

Již 2. července 1918 – dva dny po slavnostním předání praporu – odjel 21. střelecký pluk na frontu. Krátce po něm byl odvelen do boje také 22. střelecký pluk. V říjnu se oba pluky přesunuly blízko Vouziers. Jejich prvním

¹¹³ ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 459.

úkolem bylo hlídat provizorní lávky, které vedly přes řeku Aisne. 21. střelecký pluk dostal v polovině října rozkaz k vystřídání francouzských vojenských jednotek ve městě Terron. Německé jednotky podnikly silný útok a město se jim podařilo získat zpět. Terron se československým jednotkám podařilo získat zpět a udržet až do příchodu francouzských posil. Československý 22. střelecký pluk byl nasazen blízko Vouziers. Jako podpora francouzské 124. divize se účastnil útoku na kótu 153. Útok se několikrát neúspěšně opakoval. Velení nakonec rozhodlo, že vojáci se mají vrátit zpět do obranných pozic a přestat s útoky. Dalšího útoku už se 21. ani 22. československá střelecká rota neúčastnila, protože 11. listopadu 1918 bylo podepsáno příměří a válka skončila.

8. ČESKOSLOVENSKÝ DOBROVOLNÍK

„Charakter československého vojína byl charakter smělého, odvážného útočníka, nikdy nehledícího na počet nepřátel, nevyhýbajícího se žádnému nepříteli, bleskem zasazujícího hromovou ránu. Bude nevyčerpán choditi z útoku do útoku, nejsmělejšího, překotného, a je mu daleka trpělivá, heroicky flegmatická obrana ruského vojína, který se selsky-filozofickým klidem přijímá úspěchy i neúspěchy okamžiku. Československý vojn nemiluje oddání se umírání v trpělivé obraně. Jde smrti vstříc s písni na rtech, ale v útoku, letícím rychleji a překotněji smrští ... Československý voják je onen vítězný předbojník, který první otvírá svému národu bránu nových slavných dějin. Nechť i krváci na prahu této triumfální brány, ale za to vidí s úsměvem na rtech a s hlubokým štěstím v očích vcházeti svůj národ v slávu lepší budoucnosti. Československý voják je nejvyšší vůle, ale i nejvyšší oběť horoucího patriotismu svého národa, on soustřeďuje v sobě nejlepší, co může dáti jeho plémě, statečnost ducha i těla, sílu srdce i meče, odvalu, smělost i kázeň, rozum, lásku i schopnost umřítí za svůj čistý štít! On sám je nejlepší žertvou svého lidu, neboť jestli umírá, s ním umírá nejkrásnější a nejslavnější, co kdy zrodila česká země!“¹¹⁴ napsal později gen. Rudolf Medek.

Otakar Husák by s touto představou o správném charakteru československého dobrovolníka pravděpodobně souhlasil. Pouze jeho popis by zřejmě nebyl tak vzletný. Husák byl ve svém jednání přímý a zásadový. Stejně postupoval při náboru mužů do formujících se československých jednotek, když v Rusku a později také ve Francii jezdil do zajateckých táborů, aby získal další dobrovolníky. Potenciálním vojákům nesliboval žádné výhody, nesnažil se nijak přikrašlovat reálnou situaci, v níž se právě vojska nacházela. Otevřeně přiznával, že žold je velmi malý a vybavení také není nejlepší. Věřil, že muž, který by vstoupil do vojska na základě lživých slibů, nemohl být dobrým vojákem. Pokud se takto zklamal, nemohl důvěřovat svému velení a to se projevovalo i na jeho odhodlání bojovat. Upozorňoval také vojáky

¹¹⁴napsal Rudolf Medek http://www.valka.cz/clanek_1208.html

na nebezpečí, že budou-li chyceni nepřítelem, čeká je osud zběhů, tedy jistá smrt.¹¹⁵

Otakar Husák chtěl, aby voják byl informovaný. Měl právo vědět, jaká je právě situace na bojištích, co se děje v politice, jaká probíhají jednání atd. Zároveň však měl okamžitě splnit vydaný rozkaz, ať si o něm myslel cokoli. Morálka vojáků a jejich disciplína musela být pevná a bez kazu. Stejně jako mnoho dalších vojáků a důstojníků, si byl i Husák dobře vědom faktu, že na československé dobrovolníky je upřen zrak a zájem řady zástupců dohodových mocností, neboť šlo o vojáky, kteří chtěli bojovat za stát, jenž vlastně neexistoval.

Rovněž vstup velké části těchto mužů do formující se armády nebyl zcela obvyklý. Mnoho z těchto dobrovolníků nejprve bojovalo v řadách nepřátelské armády, většinou u rakousko-uherských jednotek. Na frontě byli zajati, nebo sami dobrovolně zběhli.¹¹⁶ V zajateckých táborech se pak znovu přihlásili do armády, tentokrát do československých jednotek a chtěli společně s dohodovými vojsky bojovat proti nepříteli.

Muži, kteří se hlásili jako dobrovolníci, museli splnit různé podmínky. Nejdůležitější z nich bylo dobrovolné vzdání se své dosavadní hodnosti, které dosáhli v rakousko-uherské armádě. Neměli tak již být nijak spojeni s nepřátelskou armádou a měli ukázat, že vstupují do úplně nové armády. Všichni tak museli začít od začátku. Poddůstojníci a důstojníci absolvovali zvláštní důstojnické kurzy.

Dobrovolníci, kteří se zúčastnili pod vedením Otakara Husáka transportu z Ruska do Francie na podzim roku 1917, měli bojovat na západní frontě a podpořit tak dohodové armády v boji proti společnému nepříteli. Zároveň však měli reprezentovat československého dobrovolníka, který bojuje za osamostatnění své vlasti od nenáviděného Rakouska-Uherska. Tito vojáci

¹¹⁵ To se změnilo, až když francouzský prezident Raymond Poincaré v prosinci 1917 podepsal dekret, kterým byly československé jednotky uznány za samostatnou armádu.

¹¹⁶ K problematice dezercí více např. FUČÍK Josef, *Osmadvacátníci. Spor o českého vojáka Velké války 1914-1918*, Praha 2006.

zastupovali svůj národ. Proto bylo tak důležité, aby dojem, který v zahraničí zanechají, byl co nejlepší.

Československý dobrovolník musel být za všech okolností ukázněný, neměl se dopouštět žádných prohřešků proti morálce a slušnému chování. Své nadřízené musel vždy poslouchat a plnit rozkazy. Čest pro něj měla být tím nejcennějším. V boji měl být statečný a odhodlaný padnout za svou vlast. V zázemí měli dobrovolníci chodit vždy předpisově ustrojeni a upraveni. Dodržování hygienických návyků, pravidelné koupání a praní prádla pro ně bylo samozřejmostí, stejně jako udržování čistoty zázemí a ubikací, ve kterých vojáci žili.

Dobrovolníci se však neprezentovali pouze jako stateční vojáci, ale také skvělí sportovci. V době pobytu jednotek mimo frontu se pravidelně konala sokolská cvičení, probíhaly různé sportovní soutěže, nejčastěji se jednalo o atletiku nebo o fotbalové zápasy s místními družstvy.

Československý dobrovolník však měl kromě svých fyzických a morálních předpokladů vyzdvihnout i další kladné stránky, například vztah ke kultuře. Proto se pořádala různá hudební, pěvecká a divadelní vystoupení. Pro místní obyvatele, nebo pro návštěvy probíhaly pravidelné přednášky, nejčastěji o minulosti národa a jeho vztahu k západním spojencům.

„Desatero českého vojáka.

1. Byls Rakušákem, otrokem.

2. Chceš býti svobodným Čechem.

3. Proti své vůli, vsšak přece bojoval jsi proti svým osvoboditelům, třeba špatně.

4. Útrapy zajetí očišťují tě z tohoto hříchu.

5. Trp a důvěřuj! Pamatuj, že na Tebe čeká velká práce.

6. Pohrdej rakousko-maďarskými plazy, kteří Tebe otravují, Tobě vyhrožují. Brzo udeříš je po hlavě a rozbiješ jim lebku.

7. Bud' hrdým Čechem a chovej se důstojně. Čiň čest svému národu vždy a všude.

8. Urážky, které Ti jen nevědomost učiní, musí od Tebe odskočiti jako hrách od stěny.

9. *Uplatňuju vždy a všude svoje češství a slovanství. V tobě jest česká krev, kolébka Tvá stála na české půdě, českým jazykem matka Tě ukolébávala.*
10. *Pro ubožáky měj útrpnost a smilování! „Bij! Zabij!“- odpovíš svým katanům.“¹¹⁷*

¹¹⁷ ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. E 3. (Otakar Husák odkazuje na časopis *Čechoslovan*, 8/V 1916/)

ZÁVĚR

V roce 2014 uplynulo celých sto let od počátku válečného konfliktu, do kterého byl nějakým způsobem zatažen téměř celý svět. Úkolem této diplomové práce však nebylo zabývat se velkými událostmi čtyř válečných let. Hlavní pozornost věnovala osudu více než tisícovky vojáků-dobrovolníků na cestě z Ruska do Francie a jejich následném působení zde. Tito dobrovolníci, kteří se rekrutovali z řad zajatců na východní ruské frontě, měli velice důležitý úkol. Bojem po boku spojenců na francouzské frontě podpořit úsilí Československé národní rady o mezinárodní uznání práva na existenci společného státu Čechů a Slováků.

Celou práci jsem rozdělila do několika tematických kapitol. Úvod práce v krátkosti přibližuje počáteční situaci a formování dobrovolnických jednotek v Rusku a Francii na počátku války. Vzhledem k tomu, že diplomová práce čerpá z velké části s dosud nezveřejněného deníku velitele transportu Otakara Husáka, bylo třeba představit jeho osobnost, osobní povahové vlastnosti a tím čtenáři usnadnit pochopení jeho role v celé akci.

Práci s řadou dobových pramenů jsem se snažila podat ucelený obraz cesty a života československých dobrovolníků v posledních dvou letech války. Z výzkumu vyplývá, že českoslovenští vojáci si byli vědomi důležitosti své služby. Podle deníků a vzpomínek přímých účastníků nebyly díky tomu prohřešky proti slušnému chování či vojenské disciplíně. Velice často bývá zmiňována stálá snaha po sebezdokonalování. Není pochyb o tom, že i mezi dobrovolníky se objevovali muži, kterým na snaze svých spolubojovníků nezáleželo. Většinou však o těchto „černých ovcích“ pamětníci mlčí.

V průběhu bádání jsem se blíže seznámila také se vztahem československých dobrovolníků k francouzskému velení a vojákům. Zpočátku vládnoucí nedůvěru a obavy, že budou československé jednotky včleněny do francouzského vojska, se postupem času podařilo překonat. Některá nedorozumění byla zapříčiněna mimo jiné, také nedostatečným informováním ze strany Československé národní rady.

Ve Francii, ale i ve vojenském táboře Flowerdown poblíž Winchesteru, museli vojáci spoluexistovat nejen s vojenskou posádkou, ale i s místním civilním obyvatelstvem. Především ve francouzském městě Cognac vládla vůči československým vojákům značná nedůvěra.

Celé sledování putování těchto dobrovolníků končí slavnostním předáním praporu na konci června 1918 ve městě Darney a jejich odchodem na frontu, kde je zastihl konec války a vyhlášení vzniku samostatného československého státu. Součástí práce se stala také kapitola, kde jsem se za pomoci vzpomínek a článků v dobových novinách a časopisech pokusila definovat dobovou představu ideálního vojáka-dobrovolníka. Po komparaci všech morálních vlastností se objevil muž, který bez zaváhání položí vlastní život za svou vlast a bratry ve zbrani. Fyzicky je tento voják skvělý sportovec, který se nebojí žádné námahy. Na otázku, zda nějakí takoví příslušníci československého vojska existovali, však nemůžeme tato diplomová práce dát jednoznačně odpovědět. Důvodem je především úmyslné vylepšování obrazu československého vojáka.

Cílem mé diplomové práce bylo přispět k prohloubení znalostí a informovanosti o československých dobrovolnících na francouzské frontě v posledních dvou letech války. Velká část odborné i laické veřejnosti věnuje svou pozornost především známé rotě „*Nazdar*“. Vojáci tzv. Husákova transportu a dobrovolníci, kteří se k nim přidávali, zůstávají neprávem v jejím stínu. V posledních několika letech a především v roce 2014 proběhla celá řada vzpomínkových akcí, jako například návštěvy míst, kde ve Francii bojovali českoslovenští dobrovolníci, případně pokládání věnců k hrobům. V České republice se konala řada konferencí, setkání a zvláštních projektů velice často pod patronací Československé obce legionářské.

Práci s řadou dobových pramenů jsem se ve své diplomové práci snažila podat ucelený obraz cesty a života československých dobrovolníků v posledních dvou letech války. Pro zpracování všech relevantních materiálů jsem používala především metodu komparace získaných poznatků. To se týkalo především posuzování věrohodnosti a relevance informací získaných především z dosud

nezpracovaných archivních materiálů. Konkrétně se jedná o deník velitele rozebíraného transportu, Otakara Husáka a oficiální deník pluku, který v průběhu celé cesty vedl Miloslav Niederle. Doplňující informace, především v ověřování důležitých dat jsem získávala v knize rozkazů, která byla také zdroje zajímavých informací, týkajících se každodenního chodu a řádu tábora.

Jako významný pramen informací, které byly podstatné pro doplnění celkového obrazu, který má diplomová práce představit, bylo množství článků v dobové literatuře. Jednalo se ve velké míře o články v novinách i časopisech. Svou nezastupitelnou roli měli paměti sepsané přímými účastníky bojů první světové války, ať už na východní či západní frontě. Další poznatky se mi podařilo získat také z několika publikací, které vyšly k příležitosti jubilea památných dní, jako byla například bitva u Zborova atd.

Ke zmíněným pramenům bylo potřeba přistupovat jako ke zdroji informací, který s největší pravděpodobností prošel určitou mírou úprav. Deník Miloslava Niederleho byl oficiální kronikou cesty, do které mohl kdokoli nahlédnout a měla být archivována. Na deníku Otakara Husáka byla patrná snaha o určité vylepšení pohledu na československé dobrovolníky. Autor svůj deník navíc přepisoval po návratu do vlasti a část týkající se sledovaného období zpracovával v průběhu 20. let 19. století, což mělo jistě také vliv na předkládané informace. Stejně problematické jsou i novinové články. Část z těch, se kterými jsem pracovala, vznikala až po návratu do vlasti. U velké části z nich byla patrná snaha o určitou glorifikaci a vylepšení obrazu československých vojáků.

Pro získání dalších důležitých informací, které by mohly ovlivnit navazující bádání týkající se československých dobrovolníků ve Francii, by bylo vhodné navázat spolupráci se zahraničními archivy, především ve Francii a Velké Británii. Zde získané materiály by mohly poskytnout detailnější pohled na toto badatelské téma. S ohledem na časovou a jazykovou náročnost takového výzkumu jsem byla nucena od tohoto plánu ustoupit.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

ARCHIVNÍ PRAMENY

VOJENSKÝ HISTORICKÝ ARCHIV PRAHA

Fond: Československý prapor v Cognacu

kart. 1, Deník s přílohami

kart. 1, Rozkazy

kart. 1, Protokoly

kart. 1, Došlé neprotokolované spisy

kart. 1, Spisy došlé i odeslané

Fond: Kvalifikační listiny vojenských osob

Fond: Kmenové listy vojenských osob

ARCHIV MINISTERSTVA ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČR

Fond: Pařížský archiv

kn. 1, Čsl. vojsko ve Francii

kn. 1, Výcvik jednotlivce

kn. 1, Slovník vojenských pojmů

kn. 1, Výtah vnitřní služby vojenské

ARCHIV NÁRODNÍHO MUZEA

Fond: Husák, Otakar (1885-1964)

kart. 1, Deník (1. a 2. část)

kart. 2, Deník (3. část)

Fond: Hlaváček, František (1876-1974)

Fond: Šámal, Přemysl (1867-1941)

Fond: Mastný, Vojtěch (1874-1954)

Fond: Fierlinger, Zdeněk (1891-1976)

Fond: Klub Starodružiníků

Fond: Maffie

Fond: Novinářský a dokumentační fotoarchiv Práce a Národní politiky

ARCHIV KANCELÁŘE PREZIDENTA REPUBLIKY

Fond: KPR protokol T (tajné) 1921-1944

kart. 49, Generál Husák

PUBLIKOVANÉ PRAMENY

JANIN, Maurice, *Moje účast na československém boji za svobodu*, Praha 1926.

KLIMENT, Josef, *Zápisky legionářovi. Ze života a bojů na Rusi ve světové válce v letech 1914-1919*, Středokluky 2005.

OPLETAL, Bedřich, *Anabáze hanáckého medika 1914-1920*, Praha 1998.

PAPOUŠEK, Jaroslav (ed.), *Masaryk a revoluční armáda. Masarykovy projevy k legiím a o legiích v zahraniční revoluci*, Praha 1922.

PREININGER, Ladislav, *Přísaha. Deníky francouzského legionáře Ladislava Preiningerova 1913-1940*, 2001.

TOBOLKA, Zdeněk Václav, *Můj deník z první světové války*, Praha 2008.
První československý výstrojní předpis.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BĚLINA, Pavel a kol., *Dějiny země Koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu*, Praha 1999.

BOHÁČ, Jaroslav, *Kronika Československé legie ve Francii*, Praha 1938.

ČÍLEK, Roman - RICHTER, Karel, *Hrdinové Československa. Ve smršti dvou světových válek*, Praha 2011.

CIRONIS ml., Petr - TÝCOVÁ, Vladimíra, *Čsl. Legionáři v Rusku, v Itálii a ve Francii 1914-1919*, Státní okresní archiv Rokycany 2000.

ČORNEJ, Petr, BĚLINA, Pavel, *Slavné bitvy naší historie*, Praha 1993.

ČORNEJ, Petr, *Vše podstatné z českých dějin*, Praha 1992.

DUBY, Georges a kol, *Dějiny Francie*, Praha 2003.

- EFMERTO VÁ, Marcela, *České země v letech 1848-1918*, Praha 1998.
- FIC, Victor Miroslav, *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914 - 1918*, 3. díl, Brno 2008.
- FIDLER, Jiří, *Na čele armády*, Praha 2005.
- FIDLER, Jiří, *Generálové legionáři*, Brno 1999.
- FIDLER, Jiří, *Zborov 1917*, Brno 2003.
- FIERLINGER, Zdeněk, HŘIVNA, Květoslav, *Dvacet let po Zborovu*, Praha 1937.
- FIŠERA, Joseph, *Válečné hroby ve Francii*, Lanškroun 2003.
- FRANKENBERGER, Otakar a kol., *Kdo byl kdo, Slavní vojevůdci*, Praha 1997.
- FUČÍK, Josef, *Osmadvacátníci. Spor o českého vojáka I.světové války*, Praha 2006.
- GALANDAUER, Jan, *Bitva u Zborova: 2. 7. 1917 česká legenda*, Praha 2002.
- GALANDAUER, Jan, *O samostatný československý stát*, Praha 1992
- GALANDAUER, Jan, *Slovník prvního československého odboje*, Praha 1993.
- GALANDAUER, Jan, *Vznik Československé republiky 1918*, Praha 1988.
- GILBERT, Martin, *Dějiny 20. století 1900-1933*, svazek 1, Praha 2007.
- GEBHART, Jan - ŠEDIVÝ, Ivan (edd.), *Česká společnost za velkých válek. 20. století*, Praha 2003.
- GREGOROVIC, Miroslav, *První československý odboj. Čs.legie 1914-1920*, Jinočany 1992.
- HAIS TÝNECKÝ, Josef, *Osudy legionářovy. Kus české anabáze*, Praha 1919.
- HÁJKOVÁ, Dagmar, „*Naše česká věc*“ *Češi v Americe za první světové války*, Praha 2011.
- HORVÁT, Jakub, *Posledná vojna rakúsko-uhorskej monarchie. Rakúsko-uhorská armáda v rokoch 1914-1918*, Banská Bystrica 2008.
- JINDRA, Zdeněk, *První světová válka*, Praha 1987.
- JUNG, Peter, *Rakousko-uherská armáda za první světové války*, Brno 2007.
- JUZA, Josef, *Čs. legionáři okresu Rychnov nad Kněžnou 1914-1921*, Rychnov nad Kněžnou 1998.
- KEEGEN, John, *Historie válečnictví*, Praha 2003.

- KOCOUREK, Katya, *Čechoslovákista Rudolf Medek, politický životopis*, Praha 2011.
- KOLDINSKÁ, Marie - ŠEDIVÝ, Ivan, *Válka a armáda v českých dějinách*, Praha 2008.
- KOPTA, Josef - LANGER, František - MEDEK, Rudolf (edd.), *Zborov 1917-1937. Památník k dvacátému výročí bitvy u Zborova 2.července 1917*, Praha 1937.
- KOPTA, Josef – LANGER - František, HOLEČEK, Vojtěch (edd.) *Od Zborova k Bachmači. Památník o budování československého vojska na Rusi pod vedením T. G. Masaryka*, Praha 1948.
- KVAČEK, Robert, a kol., *Dvacáté století o sobě*, Liberec 2005.
- KVAČEK, Robert, *První světová válka a česká otázka*, Praha 2013.
- KVAČEK, Robert a kol., *Dějiny Československa: celostátní vysokoškolská učebnice pro studenty studijního oboru 76-12-8 Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů na filozofických a pedagogických fakultách*, Praha 1990.
- KŘEN, Jan, *Dvě století střední Evropy*, Praha 2005.
- LÁŠEK, Radan, *Československá generalita*, Praha 2013.
- MEDEK, Rudolf, *K vítězné svobodě 1914-1918-1928*, Praha 1928.
- MEDEK, Rudolf - SYŘIŠTĚ, František, *Památce Zborova 1917-1927*, Praha 1927.
- MICHL, Jan, *Legionáři a Československo*, Praha 2009.
- MICHLOVÁ, Marie, *Byly jsme a budem aneb česká každodennost 1914-1918*, Praha 2013.
- NEDOROST, Libor, *Češi v 1. světové válce*, Praha 2007.
- NĚMEC, Matěj, *Návraty ke svobodě*, Praha 1994.
- NOLČ, Jiří, *Československá armáda za první republiky*, Brno 2007.
- NOVOTNÝ, Josef, *Neklidné století, konflikty válečné, náboženské, etnické 1900 - 2000*, 1. díl 1900-1939, Lanškroun 2001.
- ORIÁN, Edmund, *Československá legie v Rusku 1914 – 1920*, Praha 2014.
- PICHLÍK, Karel - KLÍPA, Bohumír - ZABLOUDILOVÁ, Jitka, *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*, Praha 1996.

- PICHLÍK, Karel, *Zahraniční odboj 1914-1918 bez legend*, Praha 1991.
- PICHLÍK, Karel, *Českoslovenští vojáci proti válce 1914-1915*, Praha 1961.
- PLESINGER-BOŽINOV, Miroslav, *Vzpomínky na první odboj*, Praha 1997.
- PROKŠ, Petr, *Habsburkové & velká válka (1914-1918): první světová válka a rozpad Rakouska-Uherska 1914-1918*, Praha 2011.
- ROBL, Rudolf, *Praporečník Karel Bezdiček. Příspěvek k historii české roty Nazdar 1914-1916*, Brno 1935.
- SAK, Robert, *Anabáze. Drama československých legionářů v Rusku (1914-1920)*, Jinočany 1996.
- SIMKINS, Peter - JUNKES, Geoffrey - HICKEY, Michael, *První světová válka: válka, která měla být poslední*, Praha 2014.
- STRAKA, Karel, *Francie a Československo 1914-1945*, Praha 2011.
- SVOBODA, Zbyšek - ROUŠAR, Jaroslav, *Legionářská tradice*, Praha 1994.
- ŠEDIVÝ, Ivan, *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*, Praha 2001.
- ŠTRAIT, Jaroslav, *Svobodní občané ve Velké válce: 1914 – 1918 (1920)*, Praha 2012
- TATAROV, Boris, *Novodobí husité, československé vojenské jednotky v Rusku (srpen 1914 - duben 1918)*, 2010.
- ULRYCH, Emil, *S Francií za svobodu světa. Čeští dobrovolníci ve francouzské armádě (cizinecká legie) 1914-1918*. Praha 1926.
- VERNER, Jaroslav J., *Mail of the Czechoslovak legions in France*, Washington, 2005.
- VESELÝ, Zdeněk, *Dějiny českého státu v dokumentech*, Praha 2003.
- Armáda a společnost v Českých zemích v 19. a první polovině 20. století, Ústí nad Labem 2004.*
- Československé legie v Rusku, sborník příspěvků z kolokvia 9. 5. 2001 v Praze, Praha 2003.*
- Československé legie a vznik samostatného státu, 2011.*
- Slovník prvního československého odboje 1914-18, 1993.*

Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920, 3.díl, Pod vedením Prof. T.G. Masaryka (Československý armádní sbor), 1917-1918, Praha, 1924.

PERIODIKA

Historie a vojenství

Josef ADÁMEK, *Trochu vzpomínek z I. světové války a ze zajetí z let 1914–1920*, Historie a vojenství, č. 4, 2002, s. 913-934.

Martin KUČERA, *Čeští velitelé v bitvě u Zborova*, Historie a vojenství, č. 2, 1992, S. 14-20.

Dagmar KUTÍLKOVÁ, *K problematice stejnokrojů česko-slovenské jednotky v Rusku v letech 1914 až 1917*, Historie a vojenství, č. 4, 2001, s. 796-815.

David PAZDERA, *The Mobilisation of 1914 as the First Step on the Road to the Creation of the Soldier of the Great War : An attempt to define the war experience of Czech Members of the Austro-Hungarian Army*, Historie a vojenství, Special Issue, 2002, s. 73-98.

Jiří ŠEBEK, *Výtvarní umělci na frontách první světové války*, Historie a vojenství, č. 6, 1991, s. 95-117.

Dalibor VÁCHA, "Husité dvacátého století" : odraz fenoménu husitství v československých legiích v Rusku 1914–1920, Historie a vojenství, č. 1, 2010, s. 4-18.

INTERNETOVÉ ODKAZY

<http://www.vlada.cz>

<http://forum.valka.cz>

<http://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/kancelar-prezidenta-republiky>

<http://www.pamatnik.valka.cz>

SEZNAM PŘÍLOH

1. Dekret vyhlášující samostatnost československé armády: ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 424-425.
2. Přísaha československých vojáků vojáků ve Francii: ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 458.
3. Tresty pro vojáky: VHA, fond *Československý prapor v Cognacu, Rozkazy*, Rozkaz č. 33, inv č. 8, kart. 1, nestr.
4. Pochvala od plukovníka Cheke: VHA, fond *Československý prapor v Cognacu, Rozkazy*, Rozkaz č. 3, inv č. 8, kart. 1, nestr.
5. Přivítání vojáků v Cognacu Edvardem Benešem: VHA, fond *Československý prapor v Cognacu, Rozkazy*, Rozkaz č. 11, inv č. 8, kart. 1, nestr.

1. Dekret vyhlášující samostatnost československé armády: ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 424-425.

Prezident Francouzské Republiky,

*Po referátu předsedy ministerské rady, ministra války a
ministra zahraničních záležitostí,*

DEKRET

- Článek 1. Čechoslováci organisovaní v samostatnou armádu a uznávající ze stanoviska vojenského nejvyšší autoritu vrchního velení francouzského, srážejí se pod vlastním praporem proti centrálním mocnostem.*
- Článek 2. V ohledu politickém jest tato národní armáda podřízena Národní Radě zemí českoslováckých, jejíž centrální sídlo jest v Paříži.*
- Článek 3. Postavení armády českoslovácké jakož i později její trvání jest zajištěno vládou francouzskou.*
- Článek 4. Platné předpisy armády francouzské, týkající se organisace, vedení správy a vojenské soudnictví jest přizpůsobiti armádě Čechoslováci*
- Článek 5. Samostatná armáda Čechoslováci se rekrutuje:*
- 1). z Čechoslováků sloužících nyní v armádě francouzské,*
 - 2). z Čechoslováků sloužících nyní v jiných armádách, jimž jest dovolen přechod do armády českoslovácké neb z těch, kteří dobrovolně vstoupí do této armády po dobu války.*
- Článek 6. Pozdější ministeriální instrukce upraví aplikaci tohoto dekretu.*
- Článek 7. Předsedovi ministerské rady, ministru války a ministru zahraničních záležitostí se ukládá- každému pro jeho obor, provedení tohoto dekretu, jenž bude uveřejněn v Journal Officiel de la Republique française a oznámen v Bulletin des Lois.*

Dáno v Paříži 16. prosince 1917

presidentem republiky Raymond POINCARÉ mp.

2. Přísaha československých vojáků vojáků ve Francii: ANM, fond Husák, Otakar (1885-1964), *Deník*, inv. č. 177, kart. 1, s. 458.

My, vojáci revolučního vojska utvořeného daleko od hranic naší vlasti, rozbíjíme navždy pouta, jež nás vázala k Habsburkům a k říši rakouské, vzpomínáme křivd dosud nepomstěných od staletí a před drahým národem, nyní zastoupeným Čs. Národní Radou, skládáme tuto slavnostní přísahu:

Ve jménu naší národní cti, ve jménu všeho toho, co je nám jako lidem i jako Čechům a Slovákům nejvýše svaté, přísaháme, že bojovati budeme po boku svých spojenců proti všem našim nepřátelům do té doby, dokud naše země české i slovenské nesplynou v samostatný a nezávislý stát československý, dokud národ náš v našich zemích nebude úplným pánem svých osudů.

Jako věrní bojovníci, nesoucí ve své krvi dědictví našich slavných dějin a vždy jsouce pamětlivi nezapomenutelných hrdinských činů našich národních mučedníků i našich husitských vojevůdců slibujeme, býti jich důstojni, nikdy z boje neutíkat, nijakému nebezpečí se nevyhýbati, rozkazů svých náčelníků poslouchati, své prapory a odznaky ctíti, nepřítelů o milost nikdy a za nijakých okolností neprositi a se zbraní v ruce se nevzdávati, bratr bratra milovati a v nebezpečí chrániti, smrti se nelekati a za svobodu vlasti své vše, i život položit.

Bez jakéhokoliv nátlaku, svobodně rozhodnuti, tak podle této přísahy budeme jednati.

Tak přísaháme!

3. Tresty pro vojáky: VHA, fond *Československý prapor v Cognacu*,
Rozkazy, Rozkaz č. 33, inv č. 8, kart. 1, nestr.

Způsob trestu:

- a) Domácí vězení.*
- b) Uzavření v bezpečnostním oddělení, vždy po cvičení.*
- c) Vězení.*
- d) Cela.*

Všichni potrestaní jsou po dobu trestu lišeli práva oslovovati, jakož i práva býti oslovenými slovem „bratře“

Potrestaní ztrácí právo na povýšení, a sice na dobu, kterou dle provinění určí velitel pluku.

Velitel roty, baonu hlásí velitelství pluku:

- 1) Jméno, příjmení a matriční číslo proviněného*
- 2) Zač je trestán.*
- 3) Způsob trestu.*
- 4) Dobu trestu*

ad a)

Potrestaní nesmějí vycházeti z kasáren, nemají přístupu do plukovního hostince (kantyny). Súčastní se cvičení

ad b)

1) Potrestaní jsou po cvičení odváděni do vězení službou majícím podd. u roty. Týž předává je náležitým způsobem veliteli stráže, a před cvičením odvádí je z vězení.

2) Potrestaným jest zakázán vstup do plukovní hospody.

3) Ve vězení nesmí míti ani tabák ani sirky.

4) Před vstupem do disciplinárni místnosti jsou prohledáni velitelem stráže.

5) *Lůžko pro potrestané jest zařízeno v disciplinání místnosti. Pokrývky každý potrestaný musí si přinést.*

ad c)

1) *Potrestaní jsou do vězení odvedeni službou majícím podd. roty. Jím jsou předáni veliteli stráže. Insp. orgány starají se o dodání stravy potrestaným, kteří se cvičení nesúčastní.*

2) *Viz. ad b) 2)*

3) *Viz. ad b) 3)*

4) *Viz. ad b) 4)*

5) *Nemají práva na kořalku a víno při rozdělování.*

6) *Na noc dostávají toliko přikrývku, kterou ráno odebírá potrestanému službu mající podd. roty. Týž donáší přikrývku opět do vězení.*

ad d)

V tomto případě platí stejné předpisy jako v případě předchozím s výjimkou, že potrestaní dostávají k jídlu denně chléb a dvakrát polévku, z nichž jest jedna bez masa.

Trestaní v případech c) a d) nedostávají platu.

4. Pochvala od plukovníka Cheke: VHA, fond *Československý prapor v Cognacu*, Rozkazy, Rozkaz č. 3, inv č. 8, kart. 1, nestr.

Rozkaz č. 3

Flowerdown, 3. listopadu 1917

Rozkaz plukovníka Cheke

Velitel tábora po včerejší prohlídce našich vojsk vydal rozkaz, který v překladu zní:

Denní rozkaz.

3. listopadu 1917

Plukovník Cheke (Čík)- velitel tábora byl včera při své prohlídce příjemně překvapen dobrým vystoupením a chováním českých vojsk a děkuje za to jejich veliteli kapitánu Husákovi, jakož i všem důstojníkům a poddůstojníkům a mužstvu.

Pro plukovníka Cheke jest velkou ctí a radostí míti pod svým velením první oddíl českých vojsk, která vstoupila na půdu Velké Británie.

Plukovník Cheke projeví úctu k českému oddílu tím, že povede osobně pěšky kapitána, důstojníky, poddůstojníky a mužstvo oddílu Winchestrem, starodávným hlavním městem Anglie.

E. Cheke m.p.

Lt. Colonel

Comdg. Serbian Rest Camp.

5. Přivítání vojáků v Cognacu Edvardem Benešem: VHA, fond *Československý prapor v Cognacu, Rozkazy*, Rozkaz č. 11, inv č. 8, kart. 1, nestr.

Bratři! Českoslovenští vojáci!

Jménem Československé Národní Rady pozdravuji Vás s pohnutím a radostí při příjezdu Vašem na posvátnou půdu spojenecké Francie. Vítám Vás s tím větším pohnutím, že příchod Váš je pro hnutí naše historickým okamžikem největší důležitosti.

Přišli jste sem bratři, vedeni hlasem svého svědomí! Ale buďte si toho vědomi, že všichni naši političtí vůdcové, naše politické strany, naše veřejnost-náš celý národ ví co dnes podnikáte. Celý náš národ se na Vás dívá a stále vzkazuje Vaším politickým zástupcům v Nár. Radě, že jedinou spásou nás všech z německo-maďarské poroby je naše národní vojsko. Přejeme si bratři, abyste všichni viděli, že naši doma jsou bezpodmínečně za Vámi a že Vám blahorečí za Vaši práci.

N. R. C. děkuje Vám za všechno co jste již pro naši věc vykonali. Přijímá Vás ve Francii s radostí a láskou. Dívá se na vaši práci s obdivem a bude se o Vás starati pokud to v moci její bude se stejnou láskou a radostí s jakou se dívá na slavné válečné činy Vás, kteří jste byli v boji za naši svatou věc.

Vítáme Vás znovu v zemi v níž i naši předkové bojovali a v níž i Vy pokryjete jméno československé slávou a přeji Vám z plna srdce největšího zdaru vši Vaši práci ve Francii.!

Jménem Č. N. R.

*Dr. Edvard Beneš m.p.
generální sekretář*

SEZNAM OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

1. Vojín 21. čs. střeleckého pluku ve Francii: SVOBODA, Zbyšek - ROUŠAR, Jaroslav, *Legionářská tradice*, Praha 1994, s. 4.
2. Prapor 21. československého střeleckého pluku ve Francii: SVOBODA, Zbyšek - ROUŠAR, Jaroslav, *Legionářská tradice*, Praha 1994, s. 5.
3. Dobrovolníci v táboře Flowerdown: MEDEK, Rudolf, *K vítězné svobodě 1914 – 1918*, Praha 1928, s. 271.
4. Důstojníci čekatelé během cesty na lodi „*Marguerite*“: MEDEK, Rudolf, *K vítězné svobodě 1914 – 1918*, Praha 1928, s. 271.
5. Slavnostní odevzdání praporu a přísaha: MEDEK, Rudolf, *K vítězné svobodě 1914 – 1918*, Praha 1928, s. 281.
6. Otakar Husák: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/jan-cerny-1/ing--otakar-husak-38256/>
7. Armand Philippe, velitel československých jednotek ve Francii: MEDEK, Rudolf, *K vítězné svobodě 1914 – 1918*, Praha 1928, s. 261.

1. Vojín 21. čs. střeleckého pluku ve Francii: SVOBODA, Zbyšek - ROUŠAR, Jaroslav, *Legionářská tradice*, Praha 1994, s. 4.

2. Prapor 21. československého střeleckého pluku ve Francii:
SVOBODA, Zbyšek - ROUŠAR, Jaroslav, *Legionářská tradice*, Praha
1994, s. 5.

3. Dobrovolníci v táboře Flowerdown: MEDEK, Rudolf, *K vítězné svobodě 1914 – 1918*, Praha 1928, s. 271.

4. Důstojníci čekatelé během cesty na lodi „*Marguerite*“: MEDEK, Rudolf, *K vítězné svobodě 1914 – 1918*, Praha 1928, s. 271.

5. Slavnostní odevzdání praporu a přísaha: MEDEK, Rudolf,
K vítězné svobodě 1914 – 1918, Praha 1928, s. 281

6. Otakar Husák: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/jan-cerny-1/ing--otakar-husak-38256/>

7. Armand Philippe, velitel československých jednotek ve Francii:
MEDEK, Rudolf, *K vítězné svobodě 1914 – 1918*, Praha 1928, s. 261.

